

**РЪКОВОДСТВО ЗА ДОБРИ ПРАКТИКИ
ПО ОТНОШЕНИЕ НА
ВЪТРЕШНОПРАВНИТЕ СРЕДСТВА ЗА ЗАЩИТА**

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Ръководство за добри практики

по отношение на

вътрешноправните средства за защита

(прието от Комитета на министрите на 18 септември 2013 г.)

Генерална дирекция
по правата на човека и върховенството на закона
към Съвета на Европа, 2013 г.

Френско издание: *Guide de bonnes pratiques en matière de voies de recours internes*

Снимка: корица © Shutterstock

© Съвет на Европа, 2013 г.

Отпечатано в Съвета на Европа

Съдържание

I.	Въведение	7
II.	Общи характеристики на ефективните правни средства за защита	13
A.	Вътрешноправни средства за защита във връзка с лишаването от свобода	17
III.	Специфични характеристики на правните средства за защита в отговор на някои особени ситуации	17
1.	Законосъобразност на лишаването от свобода	18
2.	Правни средства за защита, свързани с предполагаеми нарушения на член 3 от Конвенцията в контекста на лишаване от свобода	28
B.	Разследвания в контекста на твърдения за нарушения на членове 2 и 3 от Конвенцията	35
B.	Вътрешноправни средства за защита срещу принудително отвеждане	40
Г.	Правни средства за защита при неизпълнение на национални съдебни решения	43
IV.	Общи вътрешноправни средства за защита	49
A.	Конституционни жалби	50
B.	Пряко позоваване на разпоредбите на Конвенцията в рамките на обикновено производство по обжалване	57
V.	Вземане под внимание на Конвенцията от страна на националните съдилища и трибунали	61

Държавите-членки на Съвета на Европа приеха настоящото ръководство, за да насърчават и подпомагат изпълнението на задълженията си, произтичащи от Европейската конвенция за правата на човека. Правото на ефективни правни средства за защита е от основно значение за зачитането и защитата на индивидуалните права. То въвежда в действие принципа на субсидиарността чрез създаването на вътрешни механизми, които трябва първо да бъдат изчерпани, преди физическите лица да могат да използват механизма за контрол от Страсбург, а именно, Европейския съд по правата на човека.

Прилагането на ефективни правни средства за защита трябва да направи възможно намаляването на обема на работата на Съда в резултат, от една страна, на намаляване на броя на делата, достигащи до него, и от друга страна, на факта, че подробното разглеждане на делата на национално равнище по-късно ще улесни техния преглед от Съда. По този начин правото на ефективни правни средства за защита отразява основополагащата роля на националните съдебни системи в системата на Конвенцията.

Настоящото Ръководство за добри практики по отношение на вътрешноправните средства за защита очертава основните правни принципи, които се прилагат към ефективните правни средства за защита като цяло, както и характеристиките, необходими за правните средства за защита в някои специфични ситуации и за общите правни средства за защита, за да бъдат те ефективни. Специфичните ситуации, които разглежда настоящото ръководство, се отнасят до: правните средства за защита във връзка с лишаването от свобода — по отношение както на законосъобразността на мярката и условията на задържане, така и на начина, по който е третирано задържаното лице; разследванията в контекста на предполагаеми нарушения на членове 2 и 3 от Конвенцията; средствата за защита срещу принудително отвеждане и средствата за защита при неизпълнение на националните съдебни решения. Ръководството също така определя добри практики, които могат да станат източник на вдъхновение за други държави-членки.

Освен това, ръководството припомня, че е важно националните съдилища и трибунали да вземат предвид принципите на Конвенцията и съдебната практика на Съда, и очертава някои национални практики в тази насока.

I. Въведение

Член 13 от Европейската конвенция за правата на човека установява правото на ефективна правна защита, като посочва: „Всеки, чиито права и свободи, провъзгласени в тази Конвенция, са нарушени, има право на ефикасни правни средства за тяхната защита пред съответните национални власти, дори и нарушението да е извършено от лица, действащи при упражняване на служебни функции“. Това е една от ключовите разпоредби, залегнала в основите на системата на Конвенцията за защита на правата на човека, заедно с изискванията на член 1 относно задължението за зачитане на правата на човека и на член 46 относно изпълнението на решенията на Европейския съд по правата на човека.

Като допринася за разрешаването на твърдения за нарушения на Конвенцията на национално равнище, правото на ефективни правни средства за защита играе решаваща роля за практическото прилагане на принципа на субсидиарност. Прилагането на ефективни правни средства за защита за всички защитими жалби за нарушения на Конвенцията трябва да направи възможно намаляването на обема на работата на Съда в резултат, от една страна, на съкращаването на броя на делата, достигащи до него, и от друга страна, на факта, че подробното разглеждане на делата на национално равнище по-късно ще улесни техния преглед от Съда¹. Освен това, предвиждането на обратно действие на новите правни средства за защита, особено на предназначенията за разглеждане на системни или структурни проблеми, помага за намаляване на натовареността на Съда, като дава възможност висияци пред Съда жалби да бъде решени на национално равнище². В действителност, докато Съдът обикновено оценява изчерпването на вътрешноправните средства за защита към датата на подаване на жалбата, той може да се отклони от това правило, когато установява въвеждането на нови ефективни правни средства за защита³. Така

1. Както се отбелязва в Препоръка Rec (2004) 6 на Комитета на министрите за подобряване на вътрешноправните средства за защита.
2. Както се отбелязва в Препоръка CM/Rec(2010)3 за ефективни правни средства за защита при прекомерна продължителност на производството.

правото на ефективни правни средства за защита отразява и основополагащата роля на националните съдебни системи в системата на Конвенцията, когато превантивните мерки са се оказали неподходящи. В тази връзка следва да се отбележи, че в допълнение към задължението за осигуряване на ефективни правни средства за защита в светлината на съдебната практика на Съда, държавите имат общото задължение да разрешават проблемите, залегнали в основата на установените с решенията на Съда нарушения⁴.

Повтарящите се дела обикновено разкриват неприлагане на ефективни вътрешноправни средства за защита, докато решенията, постановени от Съда, по-специално пилотни решения или принципни решения, са дали указания по отношение на общите мерки, необходими за избягване на бъдещи нарушения. От решаващо значение е държавите да изпълняват изцяло и експедитивно решенията на Съда. Както отбелязва Съдът, ако държавите не предоставят ефективни правни средства за защита, „физическите лица ще бъдат системно принуждавани да отнасят до Съда в Страсбург жалби, които всъщност... би трябвало да бъдат разглеждани на първо място в рамките на националната правна система. В дългосрочен план ефективното функциониране както на национално, така и на международно равнище на схемата за защита на правата на човека, създадена по силата на Конвенцията, може да бъде отслабено.“⁵

Важно е също така в хода на производствата и при съставянето на решенията националните съдилища и трибунали да вземат под внимание принципите на Конвенцията с оглед на съдебната практика на Съда. Това допринася за осигуряване на възможно най-висока ефективност на националните средства за защита за отстраняване на нарушенията на правата по Конвенцията и допринася за диалога между Съда и националните съдилища и трибунали⁶.

---

3. Вж. например, дело *Isyer c/y Турция*, жалба № 18888/02, решение от 12 януари 2006 г., параграф 72; дело *Fakhretidinov c/y Русия*, жалби №№ 26716/09, 67576/09, 7698/10, 26716/09, 67576/09 и 7698/10, решение от 23 септември 2010 г., параграф 30; дело *Latak c/y Полша*, жалба № 52070/08, решение от 12 октомври 2010 г.

4. Както е отбелязано в Препоръка Rec(2004)6, посочена по-горе.

5. Вж. дело *Kudla c/y Полша*, жалба № 30210/96, решение от 26 октомври 2000 г., параграф 155.

6. Вж. също параграф 12 (в) от Декларацията от Брайтън; същата логика е залегнала и в основата на предложението за система от консултативни становища на Съда (параграф 12 (г) от Декларацията от Брайтън).

Прилагането на ефективни вътрешноправни средства за защита при нарушения на Конвенцията е дългогодишна грижа на Съвета на Европа и многократно е приемано за приоритет на най-високо политическо равнище, по-специално по време на конференциите на високо равнище относно бъдещето на Съда, провеждани последователно от швейцарското председателство на Комитета на министрите (Интерлакен, Швейцария, 18-19 февруари 2010 г.), турското председателство (Измир, Турция, 26-27 април 2011 г.)⁷ и британското председателство (Брайтън, Великобритания, 19-20 април 2012 г.). Така декларацията, приета на конференцията в Брайтън, изразява по-специално „решимостта на държавите-страни да осигурят ефективното прилагане на Конвенцията“, като „обмислят въвеждането, ако е необходимо, на нови вътрешни правни средства за защита със специфичен или с общ характер за предполагаеми нарушения на правата и свободите по Конвенцията“, а също така, като „дават възможност и насърчават националните съдилища и трибунали да вземат под внимание съответните принципи на Конвенцията, с оглед на съдебната практика на Съда, при водене на производства и съставяне на съдебни решения; и по-специално, като предоставят възможност на страните по делото, в рамките на съответните параметри на националната съдебна процедура, но без излишни пречки, да привличат вниманието на националните съдилища и трибунали към всички съответни разпоредби на Конвенцията и съдебната практика на Съда“. В допълнение към тези две разпоредби декларацията приканва Комитета на министрите „да подготви ръководство за добри практики по отношение на вътрешноправните средства за защита“⁸. Като следствие от това Комитетът на министрите възложи на Управителния комитет по правата на човека (УКПЧ) да изготви настоящото ръководство⁹.

Ръководството преследва две цели. Първата цел е да се определят основните правни принципи, които се прилагат към ефективните правни средства за защита, и необходимите характеристики на правните средства за защита в някои специфични ситуации и на

7. Вж. План от Измир за последващи действия по декларацията, раздел Б.1 (а).
8. Вж. параграф 9. (f) ii. от Декларацията от Брайтън.
9. Вж. решенията на Комитета на министрите от 122-та му сесия от 23 май 2012 г., точка 2 - Осигуряване на дългосрочната ефективност на надзорния механизъм на Европейската конвенция за правата на човека. Първоначалната работа по ръководството се проведе в рамките на две срещи на избраната група за изготвянето му. След това ръководството беше разгледано от Комитета на експертите по реформата на Съда (DH-GDR) и Управителния комитет по правата на човека (УКПЧ), преди да бъде изпратено в Комитета на министрите.

общите правни средства за защита, за да бъдат те ефективни. Втората цел е да се определят добри практики, които могат да станат източник на вдъхновение за други държави-членки. Тези примери за добри практики, обаче, не са стандартни модели. Те могат да бъдат подходящи само за някои правни системи и конституционни традиции.

Съгласно член 32 от Конвенцията Съдът има върховна компетентност да тълкува и прилага Конвенцията и Протоколите към нея чрез своята съдебна практика. Тази съдебна практика и по-специално, пилотните съдебни решения и принципните решения на Съда са основният източник за настоящото ръководство. Междинните и окончателните резолюции, приемани от Комитета на министрите във връзка с изпълнението на решения и присъди на Съда, също дават насоки относно необходимите общи мерки и добри практики, както и годишните доклади на Комитета на министрите по надзора на изпълнението на решенията на Съда. Комитетът на министрите също така е разглеждал правото на ефективни правни средства за защита в Препоръка Rec(2004)6 за подобряване на вътрешноправните средства за защита и в Препоръка CM/Rec(2010)3 за ефективните правни средства за защита при прекомерна продължителност на производството, придружена от наръчник за добри практики.

Ръководството се основава и на националните доклади относно мерките, предприети за прилагане на съответните части от декларациите от Интерлакен и Измир, които са предмет на анализ и препоръки в рамките на последващите действия на УКПЧ¹⁰, както и на всяка друга релевантна информация, предоставена от държавите-членки в хода на подготвителната работа по ръководството. Работата на други органи на Съвета на Европа също е взета под внимание. В тази връзка държавите-членки са насърчавани да се консултират с Европейската комисия за демокрация чрез право (Венецианска комисия) и с Европейската комисия за ефективност на правосъдието (СЕРЕJ), когато е необходимо, за насоки и съдействие при осъществяването на необходимите подобрения в техните национални системи.

---

10. Вж. доклада на УКПЧ относно мерките, предприети от държавите-членки за прилагане на съответните части от декларациите от Интерлакен и Измир, документ CDDH (2012)R76, Допълнение I, който Комитетът на министрите прие за сведение на 1159-тото си заседание (на 16 януари 2013 г.).

Ръководството трябва да бъде преведено, където това е необходимо, и широко разпространено, особено сред следните органи и лица:

- национални и — за тези от тях, които имат правомощия в тази област — регионални законодателни органи;
- органи, отговорни за предлагането на процесуални или законодателни реформи, като например, съдебни съвети, в зависимост от организацията на различните национални правни системи;
- съдебни органи, особено висшите национални съдилища;
- длъжностни лица, отговорни за администрацията на съдилищата, включително съдебни секретари и длъжностни лица, които отговарят за изпълнението и прилагането на решенията и присъдите;
- компетентните служители от държавни служби, отговорни за управлението на правораздаването на национално или на регионално равнище;

служителите от други публични служби, отговорни за извънсъдебните етапи на съответните производства, по-специално, полицията, органите на прокуратурата, затворническите власти или тези, които отговарят за всяко друго място за задържане, като се вземат предвид специфичните национални особености.

II. Общи характеристики на ефективните правни средства за защита

Член 13 от Конвенцията, който определя правото на ефективни правни средства за защита, налага следните задължения на държавите-страни:

„Всеки, чиито права и свободи, провъзгласени в тази Конвенция, са нарушени, има право на ефикасни правни средства за тяхната защита пред съответните национални власти, дори и нарушението да е извършено от лица, действащи при упражняване на служебни функции.“

Съгласно практиката на Съда тази разпоредба е в „тясна връзка“ с член 35, параграф 1 от Конвенцията, съгласно който Съдът може да бъде сезиран само след изчерпване на всички вътрешноправни средства за защита, доколкото „това правило се основава на предположението, отразено в член 13 от Конвенцията [...], че в националната система съществува ефективно правно средство за защита по отношение на твърдяното нарушение“¹¹. Същевременно, „единствените правни средства за защита, които член 35, параграф 1 изисква да бъдат изчерпани, са тези, които се отнасят до твърдяното нарушение и са налични и достатъчни. Съществуването на такива средства за защита трябва да е достатъчно сигурно не само на теория, но и на практика.“¹²

По-нататък трябва да се отбележи, че член 5, параграф 4, съгласно който всеки арестуван или лишен от свобода има право да обжалва законосъобразността на своето задържане в съда, за да се провери спазването на процесуалните и материалноправните изисквания, които са от съществено значение за законността на неговото или нейното лишаване от свобода, е специфично изискване в допълнение към общите изисквания на член 13¹³. Обхватът на задълженията по тази разпоредба е посочен в точка ii., стр. 18 от настоящото ръководство. Ето защо

11. Вж., например, дело *Макфарлън с/у Ирландия*, жалба № 31333/06, решение на Голямото отделение от 10 септември 2010 г., параграф 107.

12. *Пак там*.

13. Вж. дело *Claes с/у Белгия*, жалба № 43418/09, решение от 10 януари 2013 г., параграф 123; дело *A и др. с/у Обединеното кралство*, жалба № 3455/05, решение на Голямото отделение от 19 февруари 2009 г., параграф 202.

цитираната съдебна практика се отнася и до член 5, параграфи 3—5 и член 35. В допълнение, Съдът е установил конкретни процесуални задължения по членове 2 и 3 от Конвенцията за разследване при определени обстоятелства на твърдения за понесени нарушения¹⁴.

1. Значение на израза „правни средства за защита“ по смисъла на член 13

Конвенцията изисква „правните средства за защита“ да дават възможност на компетентните национални органи да разглеждат по същество съответното оплакване по Конвенцията и да предоставят подходящо удовлетворение¹⁵. Правните средства за защита са ефективни само когато са достъпни и достатъчни. Те трябва да са достатъчно сигурни не само на теория, но и на практика¹⁶, и да бъдат ефективни на практика, както и в правото¹⁷, с оглед на конкретните обстоятелства по делото. Тяхната ефективност, обаче, не зависи от сигурността за благоприятен изход за жалбоподателя¹⁸.

Член 13 не изисква конкретна форма на правното средство за защита, тъй като държавите имат право на преценка как да изпълнят задължението си, но естеството на засегнатото право е от значение за вида на правното средство за защита, което държавата е длъжна да осигури¹⁹. Дори ако дадено правно средство за защита само по себе си не отговаря напълно на изискванията на член 13, съвкупността от правни средства за защита, предвидени съгласно националното законодателство, може да постига това²⁰. При оценката на

-
14. Съдът освен това е установил процесуални задължения по силата на членове 4 и 8 от Конвенцията, които обаче не се разглеждат в настоящото ръководство: вж., съответно, дело *Rantsev c/y Кипър и Русия*, жалба № 25965/04, решение от 7 януари 2010 г., и дело *М.С. c/y България*, жалба № 39272/98, решение от 4 декември 2003 г.
  15. Вж. дело *M.S.S. c/y Белгия и Гърция*, жалба № 30696/09, решение от 21 януари 2011 г., параграф 288; дело *Halford c/y Обединеното кралство*, жалба № 20605/92, решение от 25 юни 1997 г., параграф 64.
  16. Вж. дело *McFarlane c/y Ирландия*, жалба № 31333/06, 10 септември 2010 г., параграф 114; дело *Riccardi Pizzati c/y Италия*, жалба № 62361/00, решение на Голямото отделение от 29 март 2006 г., параграф 38.
  17. Вж. дело *El-Masri c/y Бивша югославска република Македония*, жалба № 39630/09 от 13 декември 2012 г., параграф 255; дело *Kudla c/y Полша*, жалба № 30210/96, решение от 26 октомври 2000 г., параграф 152.
  18. Вж. дело *Kudla c/y Полша*, *op. cit.*, параграф 157.
  19. Вж. дело *Vudayeva и др. c/y Русия*, жалба № 15339/02 *etc.*, решение от 20 март 2008 г., параграфи 190-191.
  20. Вж. дело *De Souza Ribeiro c/y Франция*, жалба № 22689/07, 13 декември 2012 г., параграф 79; дело *Kudla c/y Полша*, *op. cit.*, параграф 157.

ефективността трябва да се вземат предвид не само наличните официални правни средства за защита, но и общият правен и политически контекст, в който те функционират, както и личните обстоятелства на жалбоподателя²¹.

ii. Значение на израза „национални власти“ по смисъла на член 13

„Националните власти“, посочени в член 13, не трябва непременно да бъдат съдебни органи, но ако не са такива, техните правомощия и гаранциите, които те предоставят, са определящи за това дали правното средство за защита пред тях е ефективно²².

iii. Значение на „нарушение“ по смисъла на член 13

Член 13 не изисква вътрешноправни средства за защита за всяко оплакване, независимо колко неоснователно е то; твърдението за нарушение трябва да бъде защитимо. Съдът не е дал общо определение на защитимост. Той, обаче, е посочил, че „когато дадено лице има защитимо твърдение, че е жертва на нарушение на провъзгласените в Конвенцията права, [той/тя] трябва да може да използва правно средство за защита пред съответните национални власти с цел както да получи решение по [своята] жалба, така и, ако е уместно, да получи правна защита“²³. Въпросът дали твърдението е защитимо трябва да се решава в светлината на конкретните факти и естеството на повдигнатия правен въпрос или въпроси. Съдът възприема различни подходи, за да стигне до заключение, че повдигнатите пред него оплаквания не са защитими по смисъла на член 13. Той може да отбележи, че представените от жалбоподателите доказателства не представят „никакви признаци за нарушение“²⁴, или да се позове на съображенията, които са го довели до заключение, че не е имало нарушение на съответната разпоредба, за да приеме, че оплакването, повдигнато от жалбоподателя, не е „защитимо“²⁵.

---

21. Вж. дело *Đorđević c/y Хърватия*, жалба № 41526/10, 24 юли 2012 г., параграф 101; дело *Van Oosterwijk c/y Белгия*, жалба № 7654/76, решение от 6 ноември 1980 г., параграфи 36-40.

22. Вж. дело *Kudła c/y Полша*, *op. cit.*, параграф 157.

23. Вж. дело *Leander c/y Швеция*, жалба № 9248/81, решение от 26 март 1987 г., параграф 77.

24. Вж., например, дело *Hüsnüye Tekin c/y Турция*, жалба № 50971/99, решение от 25 октомври 2005 г.

25. Вж., например, дело *Sevgin и Ince c/y Турция*, жалба № 46262/99, решение от 20 септември 2005 г.

III. Специфични характеристики на правните средства за защита в отговор на някои особени ситуации

Обхватът на произтичащото от член 13 задължение винаги варира в зависимост от естеството на подадената от заявителя жалба въз основа на Конвенцията. Така този раздел разглежда характеристиките, които трябва да притежават вътрешноправните средства за защита в отговор на някои специфични ситуации, а именно, правни средства за защита при лишаване от свобода, разследване в контекста на предполагаеми нарушения на членове 2 и 3 от Конвенцията, както и при принудително отвеждане и при неизпълнение на вътрешните съдебни решения. Що се отнася до ефективните правни средства за защита при прекомерна продължителност на производството, вж. съответната Препоръка СМ/Рес(2010)3, придружена от наръчник за добри практики.

A. Вътрешноправни средства за защита във връзка с лишаването от свобода

Основната цел на член 5 от Конвенцията е да защитава лицата от произволно или необосновано задържане²⁶. За да се определи дали дадено лице е „лишено от свобода“ по смисъла на член 5, „е необходимо да се тръгне от неговото конкретно положение и да се отчетат съвкупност от критерии като вид, продължителност, действие и начин на изпълнение на въпросната мярка“²⁷. Понятието „лишаване от свобода“ включва както обективен елемент на затваряне на лицето в определено ограничено пространство за немаловажен период от време, така и субективен елемент, изразяващ се в това, че лицето не е дало правомерно съгласието си за въпросното затваряне²⁸. Следователно, член 5 се прилага в множество ситуации, например, при настаняване в

-
26. Вж. дело *McCaу с/у Обединеното кралство*, жалба № 543/03, решение на Голямото отделение от 3 октомври 2006 г., параграф 30. За подробен анализ на съдебната практика, свързана с член 5 от Конвенцията, вж. Ръководство по член 5, публикувано от отдела за изследвания на Съда.
  27. Вж. дело *Guzzardi с/у Италия*, жалба № 7367/76, решение от 6 ноември 1980 г., параграф 92.
  28. Вж. дело *Станев с/у България*, жалба № 36760/06, решение на Голямото отделение от 17 януари 2012 г., параграф 117.

психиатрична или в социална институция²⁹, затваряне в транзитни зони на летищата³⁰, разпит в полицейски участък³¹, спирания и обиски от полицията³² или домашен арест³³.

Вътрешноправните средства за защита във връзка с лишаването от свобода трябва да обхващат както законосъобразността на мярката, така и условията на задържането, включително начина, по който е третирано задържаното лице.

1. Законосъобразност на лишаването от свобода

Процедурните гаранции, с които трябва да разполагат лицата, лишени от свобода, включват правото на лицата, арестувани или задържани на основание, че са заподозрени в извършване на престъпление, да бъдат своевременно изправени пред съдия и тяхното дело да бъде разгледано в разумен срок, или да бъдат освободени в очакване на съдебния процес, както е предвидено в член 5, параграф 3 от Конвенцията; правото законосъобразността на задържането на всяко задържано лице да бъде разгледана в кратък срок от съда, предвидено в член 5, параграф 4; и правото на обезщетение за незаконосъобразно задържане, предвидено в член 5, параграф 5.

1. Право на лицата, арестувани или задържани на основание, че са заподозрени в извършване на престъпление, да бъдат своевременно изправени пред съдия и тяхното дело да бъде разгледано в разумен срок, или да бъдат освободени в очакване на съдебния процес (член 5, параграф 3)

Член 5, параграф 3 не предвижда никакви възможни изключения от задължението за своевременно изправяне пред съдия на лицето след неговото арестуване или задържане³⁴. Прегледът трябва да бъде

29. Вж., например, дело *Станев с/у България*; дело *Storck с/у Германия*, жалба № 61603/00, решение от 16 юни 2005 г.

30. Вж., например, дело *Атиур с/у Франция*, жалба № 19776/92, решение от 25 юни 1996 г.

31. Вж., например, дело *Creanga с/у Румъния*, жалба № 29226/03, решение на Голямото отделение от 23 февруари 2012 г.

32. Вж., например, дело *Foka с/у Турция*, жалба № 28940/95, решение от 24 юни 2008 г.

33. Вж., например, дело *Lavents с/у Латвия*, жалба № 58442/00, решение от 28 ноември 2002 г.

34. Вж. дело *Bergtapp с/у Естония*, жалба № 38241/04, решение от 29 май 2008 г., параграф 45.

автоматичен и не може да зависи от това дали е подадено заявление в този смисъл от задържаното лице³⁵, така че да се избегнат ситуации, в които лица, подложени на малтретиране, може да нямат възможност да подадат заявление с искане за преглед на задържането им; същото може да бъде вярно и за други уязвими категории задържани лица като умствено немошните³⁶ или тези, които не говорят на езика на съдията³⁷. Съдиите трябва да са безпристрастни и независими³⁸. Те трябва да изслушат изправеното пред тях лице, преди да вземат своето решение³⁹, и да разгледат по същество заявлението за преглед на задържането⁴⁰. Ако не са налице основания за задържане на лицето, съдията трябва да има правомощието да разпорежи освобождаването му⁴¹.

Втората част от член 5, параграф 3 изисква националните съдилища да преразглеждат необходимостта от продължаване на задържането на лица с оглед на гарантиране на тяхното освобождаване, ако обстоятелствата вече не оправдават тяхното лишаване от свобода. Почти автоматичното продължаване на задържането на лица е в противоречие с предвидените в тази разпоредба гаранции. Тежестта на доказване не може да бъде обърната, а задържаните лица не могат да бъдат задължавани да доказват, че са налице основания за освобождаването им⁴².

Пример за добра практика

■ Арменското наказателно право прави разлика между задържане по време на разследването и задържане по време на съдебния процес. За разлика от задържането по време на разследването, което се разпорежда и удължава с решение на съда всеки път за не повече от два месеца и което не може да надвишава определен период от време, за задържането по време на съдебния процес няма определен максимален срок. След като съдът веднъж се е произнесъл по задържането на обвиняемото лице по време на съдебния процес, понататък той не е длъжен служебно да се връща на този въпрос. Въпреки това, в съответствие с членове 65 и 312 от Наказателно-

35. Вж. дело *McCaу с/у Обединеното кралство*, параграф 34.

36. Пак там.

37. Вж. дело *Ladent с/у Полша*, параграф 74.

38. Вж., например, дело *Brincat с/у Италия*, параграф 21.

39. Вж., например, дело *Schiesser с/у Швейцария*, параграф 31.

40. Вж. дело *Krejčíř с/у Чехия*, параграф 89.

41. Вж. дело *Асенов с/у България*, параграф 146.

42. Вж. дело *Вуков с/у Русия*, жалба № 4378/02, решение на Голямото отделение от 10 март 2009 г., параграф 66.

процесуалния кодекс, по предложение на защитата съдът може да замени задържането с друга мярка за неотклонение. Съдът в Страсбург е посочил, че възможността за подаване на такова искане може да се разглежда като ефективно правно средство за защита по отношение на твърдяно нарушение на член 5, параграф 3⁴³.

ii. Право законосъобразността на задържането да бъде разгледана в кратък срок от съда (член 5, параграф 4)

Съгласно член 5, параграф 4 от Конвенцията „всеки арестуван или лишен от свобода има право да обжалва законосъобразността на своето задържане в съда, който е задължен в кратък срок да се произнесе; в случай че задържането е неправомерно, съдът е длъжен да нареди незабавното освобождаване на задържаното лице“. Арестуваните или лишени от свобода лица имат право да поискат от съда преглед на процесуалните и материалните условия, необходими за „законосъобразността“ на тяхното лишаване от свобода по смисъла на член 5, параграф 1 от Конвенцията⁴⁴. Възможността за подаване на заявление за преглед трябва да се предлага веднага след като заинтересованото лице бъде задържано и, ако е необходимо, това предложение трябва впоследствие да се подновява на разумни интервали от време⁴⁵. Съдът, до който лишеното от свобода лице трябва да имат достъп, трябва да бъде независим съдебен орган⁴⁶. Ако има второ равнище на юрисдикция, то по принцип трябва да предоставя на задържаните лица същите гаранции по обжалване, както на първа инстанция, *inter alia*, като гарантира, че производството се води „в кратък срок“⁴⁷.

---

43. Вж. дело *Martirosyan c/y Армения*, жалба № 23341/06, решение от 5 февруари 2013 г.

44. Вж., например, дело *Idalov c/y Русия*, жалба № 5826/03, решение на Голямото отделение от 22 май 2012 г.

45. Вж. дело *Molotchko c/y Украйна*, жалба № 12275/10, решение от 26 април 2012 г., параграф 148; дело *Kurt c/y Турция*, решение от 25 май 1998 г., параграф 123.

46. Вж. дело *Stephens c/y Малта (№ 1)*, жалба № 11956/07, решение от 21 април 2009 г.

47. Вж. дело *Kucera c/y Словакия*, жалба № 48666/99, решение от 17 юли 2007 г., параграф 107; дело *Smatana c/y Чешката република*, жалба № 18642/04, 27 септември 2007 г., параграф 128, като по това дело Съдът прилага принципа към трето равнище на юрисдикция в рамките на разглеждането на молба за освобождаване съгласно член 5, параграф 4.

Член 5, параграф 4 съдържа специални процесуални гаранции, различни от посочените в член 6, параграф 1 от Конвенцията относно правото на справедлив съдебен процес. Той представлява *lex specialis* към последната разпоредба⁴⁸, както и към по-общите изисквания на член 13, отнасящи се до правото на ефективни правни средства за защита⁴⁹. Производствата по член 5, параграф 4 трябва да са от съдебен характер и да предлагат някои процесуални гаранции, съответстващи на естеството на въпросното лишаване от свобода⁵⁰. Съдебно заседание се изисква в случай на лице, чието задържане попада в приложното поле на член 5, параграф 1 с), който се отнася до предварителното задържане. Възможността задържаното лице да бъде изслушано лично или, когато е необходимо, чрез някаква форма на представителство, е основна гаранция⁵¹. Същевременно, член 5, параграф 4 не изисква задържаното лице да бъде изслушвано всеки път, когато обжалва решение за удължаване на задържането⁵², въпреки че лицето има право да бъде изслушвано на разумни интервали от време⁵³.

Производството трябва да бъде състезателно и винаги да осигурява „равни процесуални възможности“ на страните⁵⁴. Лицата, които имат право да започват производство за установяване на законсъобразността на задържането си, не могат да се възползват ефективно от това право, ако не бъдат своевременно и подходящо информирани за причините, поради които са били лишени от свобода⁵⁵. В случай на предварително задържане на лишените от свобода лица трябва да бъде дадена реална възможност да оспорят елементите в подкрепа на обвиненията срещу тях. Това изискване означава, че съдът трябва да изслуша свидетели⁵⁶. Той може също да

---

48. Вж. дело *Claes c/у Белгия*, параграф 123.

49. Вж. дело *A. и др. c/у Обединеното кралство*, параграф 202; дело *Claes c/у Белгия*, параграф 123.

50. Вж. дело *Idalov c/у Русия*, параграф 161.

51. Пак там.

52. Вж. дело *Saghinadze и др. c/у Грузия*, жалба № 18768/05, 27 май 2010 г., параграф 150.

53. Вж. дело *Altinok c/у Турция*, жалба № 31610/08, решение от 29 ноември 2011 г., параграф 53; дело *Catal c/у Турция*, жалба № 26808/08, решение от 17 юли 2012 г., параграф 33.

54. Вж. дело *A. и др. c/у Обединеното кралство*, параграф 204.

55. Вж. дело *Van der Leer c/у Нидерландия*, жалба № 11509/85, решение от 21 февруари 1990 г., параграф 28.

56. Вж. дело *Turcan and Turcan c/у Молдова*, жалба № 39835/05, решение от 23 октомври 2007 г., параграфи 67-70.

разпреди задържаното лице или негов представител да получат достъп до документите от преписката по разследването, на които се основава обвинението⁵⁷.

Съдът е определил принципите, уреждащи контрола на лишаването от свобода на душевноболни лица⁵⁸. Всъщност, в допълнение към гаранциите, приложими за всички лишени от свобода, може да са необходими специални процесуални гаранции за защита на лицата, които поради своите психични разстройства не са напълно способни да действат сами в свой интерес⁵⁹. Лице, което не е приобщено, лично или чрез представител, към производството, довело до лишаването от свобода, има основания да твърди, че производството е водено в нарушение на член 5, параграф 4⁶⁰. Лишаването от свобода се счита за неподходяща мярка и когато лицето, обявено за лишено от своята правоспособност, не е било информирано, че е назначен адвокат, който да го представлява, и никога не се е срещало с този адвокат⁶¹. В случаи на лица, обявени за лишени от дееспособност и които, следователно, не могат да следят лично своето задържане, трябва да се изисква автоматичен съдебен контрол⁶². Всъщност, от решаващо значение е лицето да има достъп до съд и възможност да бъде изслушано пред съда лично или чрез представител. Съдът е постановил, че тези принципи са приложими както в случаите, когато задържането е било разрешено от съдебен орган, така и когато настаняването в център за задържане е било иницирано от частно лице, а именно, настойникът на душевноболното лице, и разрешено от несъдебни органи⁶³. По отношение на задържането в психиатрично отделение в затвор, въпреки че правното средство за защита може да отговаря на изискванията на член 5, параграф 4, производството ще бъде недействително, ако преразглеждащият

---

57. Вж. дело *Korneykova c/y Украйна*, жалба № 39884/05, решение от 19 януари 2012 г., параграф 68.

58. Вж. дело *Mihailovs c/y Латвия*, жалба № 35939/10, 22 януари 2013 г., параграф 154; дело *Megyeri c/y Германия*, жалба № 133770/88, решение от 12 май 1992 г., параграф 22.

59. Вж. дело *Claes c/y Белгия*, параграф 128.

60. Вж. дело *Winterwerp c/y Нидерландия*, жалба № 6301/73, решение от 24 октомври 1979 г., параграф 61.

61. Вж. дело *Beiere c/y Латвия*, жалба № 30954/05, 29 ноември 2011 г., параграф 52.

62. Вж. дело *Shtukaturov c/y Русия*, жалба № 44009/05, решение от 27 март 2008 г., параграф 123.

63. Вж. дело *Mihailovs c/y Латвия*, параграф 155.

орган отказва да посети мястото на задържане, за да установи дали то е от неподходящо естество, тъй като това е важно условие за законосъобразност на задържането⁶⁴.

Лишените от свобода лица трябва бързо да получат съдебно решение относно законността на задържането им и ако то се окаже незаконосъобразно, да бъде разпоредено неговото прекратяване⁶⁵. Бързината, с която съдът се произнася по законосъобразността на задържането, може да бъде оценена с оглед на периода, който започва от момента, в който бъде подадено заявлението за освобождаване, и завършва с окончателното определяне на законността на задържането на жалбоподателя⁶⁶. При проверката дали е изпълнено изискването за бързо съдебно решение могат да бъдат взети под внимание фактори, сравними с тези, които играят роля по отношение на изискването за гледане на делото в разумен срок съгласно член 5, параграф 3 и член 6, параграф 1 от Конвенцията, включително сложността на производството, неговото водене от местните власти и от жалбоподателя, и залогът за последния⁶⁷.

Примери за добри практики

■ По отношение на настаняването и удължаването на задържането в център за депортиране Съдът счита, че като удължават задържането на лицето на всеки два месеца и правят оценка на осъществимостта на експулсирането и на предприетите от властите стъпки за постигане на това, естонските национални съдилища предоставят важна процесуална гаранция на заявителя. Действително, законът за задължението за напускане и забраната за влизане предвижда, че ако не е възможно да се завърши експулсиране в рамките на 48 часа след ареста на чужденеца, лицето може да бъде настанено със съдебно разрешение в център за депортиране до неговото експулсиране, но за срок, не по-дълъг от два месеца. Ако в рамките на този период е невъзможно да се осъществи експулсирането, административният съд удължава срока на задържането с до два месеца всеки път, докато експулсирането не бъде изпълнено или чужденецът не бъде освободен. Освен това, в съответствие с процесуалния кодекс на

64. Вж. дело *Claes c/у Белгия*, параграфи 131-134.

65. Вж. дело *Idalov c/у Русия*, параграф 154.

66. Вж. дело *Sanchez-Reisse c/у Швейцария*, жалба № 9862/82, решение от 21 октомври 1986 г., параграф 54.

67. Вж. дело *Moogen c/у Германия*, жалба № 11364/03, решение на Голямото отделение от 9 юли 2009 г., параграф 106.

Административния съд административният съдия разрешава и удължава срока на разрешение за приемане на административна мярка, обявява административна мярка за обоснована или отменя разрешение за приемане на административна мярка. Тези решения могат да бъдат обжалвани. Това означава, че съществува правно средство за защита, което гарантира редовно съдебно преразглеждане на основанията за задържане⁶⁸.

■ В Естония, в контекста на предварителния арест на лице, подлежащо на екстрадиране, Съдът е приел, че прегледът на законосъобразността на задържането е включен в решението, с което е разпоредено задържане под стража за два месеца. Прегледът на законосъобразността на задържането може освен това да се разглежда като включен в решението за законосъобразност на екстрадицията, на основата на което е удължено задържането. Въпреки липсата на определен срок в последното съдебно решение Съдът е удовлетворен, че параграф 447 (7) от естонския Наказателно-процесуален кодекс определя едногодишна максимална продължителност на задържане в очакване на екстрадиране. Ако националните съдилища установят, че екстрадицията е станала юридически невъзможна или властите не са успели да я осъществят в рамките на една година от ареста му, лицето ще бъде освободено. Поради това Съдът е приел, че преразглеждането на законосъобразността на задържането е в съответствие с изискванията на член 5, параграф 4 от Конвенцията⁶⁹.

■ В Румъния по време на съдебен процес компетентният съдебен орган проверява *ex officio* на всеки 60 дни дали обстоятелствата продължават да обосновават лишаването от свобода. Ако компетентният съдебен орган счете, че задържането е незаконосъобразно или вече не е необходимо, той отменя мярката и разпорежда незабавно освобождаване. Това решение подлежи на обжалване по правни въпроси, което трябва да бъде разгледано в рамките на три дни от подаването му. Съдът е постановил, че преразглеждането на законосъобразността на задържането под стража, както се изисква от член 5, параграф 4 от Конвенцията, е включено в решението на първа инстанция и последващото обявяване на вина, тъй като правното установяване на нарушението е достатъчно, за да обоснове продължаващото задържане на жалбоподателя⁷⁰. Проверката на законността на задържането се счита за ефективна, ако съдът на първа инстанция я е анализирал

---

68. Вж. дело *Dolinskiy c/y Естония*, жалба № 14160/08, решение от 2 февруари 2010 г.

69. Вж. дело *Taylor c/y Естония*, жалба № 37038/09, решение от 26 юни 2012 г.

70. Вж. дело *Negoescu c/y Румъния*, жалба № 55450/00, решение от 17 март 2005 г.

задълбочено, а жалбата по правни въпроси е допълнителна гаранция за тази проверка, тъй като нейната ефективност не се влияе от продължителността на разглеждане на жалбата⁷¹.

iii. Право на обезщетение за незаконосъобразно задържане (член 5, параграф 5)

Съгласно член 5, параграф 5 от Конвенцията „всяко лице, арестувано или лишено от свобода в нарушение на изискванията на този член, има право на обезщетение“. Правото на обезщетение предполага, че е било установено нарушение на някой от параграфите на член 5 или от национален орган, или от самия съд⁷². То поражда пряко и гарантирано от закона право на обезщетение пред националните съдилища⁷³. Правото на защита трябва да се гарантира с достатъчна степен на сигурност⁷⁴, а защитата трябва да бъде възможна както на теория⁷⁵, така и на практика⁷⁶. За да се постигне ефективно средство за правна защита, присъждането на обезщетение за незаконно задържане не трябва да зависи от окончателната оправдателна присъда или оневиняване на задържаното лице⁷⁷. Националните власти трябва да тълкуват и да прилагат националното си законодателство без излишен формализъм⁷⁸. Например, макар член 5, параграф 5 да не забранява на договарящите държави да отпускат обезщетение в зависимост от способността на съответното лице да покаже вредата, произтичаща от нарушението, прекаленият формализъм при изискване на доказателства за неимуществени вреди в резултат от незаконно задържане е несъвместим с правото на защита⁷⁹. Размерът на присъденото обезщетение не може да бъде

-
71. Вж. дело *Larusan c/y Румъния*, жалба № 29723/03, 3 юни 2008 г., параграфи 45-46, дело *Сеута c/y Румъния*, жалба № 1136/05, решение от 6 ноември 2012 г., параграф 25.
  72. Вж. дело *N.C. c/y Италия*, жалба № 24952/94, решение на Голямото отделение от 18 декември 2002 г., параграф 49.
  73. Вж. дело *A. и др. c/y Обединеното кралство*, параграф 229.
  74. Вж. дело *Ciulla c/y Италия*, жалба № 11152/84, решение от 22 февруари 1989 г., параграф 44.
  75. Вж. дело *Dubovik c/y Украйна*, жалба № 33210/07, решение от 15 октомври 2009 г., параграф 74.
  76. Вж. дело *Chitayev и Chitayev c/y Русия*, жалба № 59334/00, решение от 18 януари 2007 г.
  77. Вж. дело *Nechiporuk и Yonkalo c/y Украйна*, жалба № 42310/04, решение от 21 април 2011 г., параграф 231.
  78. Вж. дело *Houtman и Meewis c/y Белгия*, жалба № 22945/07, решение от 17 март 2009 г., параграф 44.

значително по-нисък от присъждания от Съда по подобни дела⁸⁰. Накрая, зачитането на период на предварително задържане при определянето на глоба не се равнява на обезщетение съгласно член 5, параграф 5⁸¹.

Примери за добри практики

■ В Румъния член 504 от Наказателно-процесуалния кодекс предвижда право на обезщетение за незаконно задържане. Съгласно тази разпоредба право на обезщетение имат следните лица: осъдено лице, в случай на оправдателна присъда; лице, незаконно лишено от свобода или чиято свобода е незаконосъобразно ограничена; лице, лишено от свобода след изтичането на давностен срок, амнистия или декриминализиране на престъплението. Лишаването от свобода или незаконосъобразното ? ограничаване следва да се установи, когато е уместно, с нареждане на прокурора за отмяна на мярката за лишаване от или ограничаване на свободата, нареждане на прокурора за прекратяване на наказателното преследване или решение на съда за отмяна на мярката за лишаване от или ограничаване на свободата, или с окончателно решение за оправдаване или прекратяване на наказателното производство. Съдът счита, че това правно средство за защита е ефективно, когато е налице първоначално установяване на незаконосъобразност на задържането, като подчертава преценката на Конституционния съд, че разпоредбите на Наказателно-процесуалния кодекс трябва да се тълкуват като обхващащи всички форми на съдебна грешка и че съществува тенденция от страна на съдилищата да прилагат членове 998 и 999 от Гражданския кодекс към наказателна отговорност и, пряко, член 5, параграф 5 от Конвенцията, за да запълват празнините в Наказателно-процесуалния кодекс⁸². Съдът, обаче, отбелязва, че не поставя под въпрос предходните си забележки относно неефективността на тази защита, когато не е имало предварителна констатация относно незаконосъобразността на задържането⁸³.

79. Вж. дело *Данев с/у България*, жалба № 9411/05, решение от 2 септември 2010 г., параграфи 34-35.

80. Вж. дело *Ganea с/у Молдова*, жалба № 2474/06, решение от 17 май 2011 г.

81. Вж. дело *Wloch с/у Полша (2)*, жалба № 33475/08, решение от 10 май 2011 г., параграф 32.

82. Вж. дело *Tomulet с/у Румъния*, жалба №1558/05, решение от 16 ноември 2010 г.

83. Вж. дело *Tomulet с/у Румъния*, дело *Ogică с/у Румъния*, жалба № 24708/03, 27 май 2010 г., параграф 56; дело *Degeratu с/у Румъния*, жалба № 35104/02, 6 юли 2010 г., параграф 59.

■ В Словакия законът за отговорността на държавата засяга искиве за обезщетение за имуществени и неимуществени вреди, причинени от държавни органи, включително в контекста на задържането под стража. Исковите за обезщетение попадат под юрисдикцията на обикновените съдилища. Освен това, съществува още една процедура съгласно член 127 от Конституцията, която също може да доведе до присъждане на обезщетение за вреди в резултат на нарушение на правата по член 5, параграфи 1—4 от Конвенцията. Съдът е установил, че при определени обстоятелства комбинацията от тези две национални правни разпоредби е съвместима с изискванията на член 5, параграф 5 от Конвенцията⁸⁴.

iv. Нерегистрирано задържане

Нерегистрираното задържане на лице представлява особено тежко нарушение на член 5 от Конвенцията⁸⁵. Органите, които задържат дадено лице, са задължени да съобщават неговото местонахождение. Съдът счита, че член 5 следва да се разглежда като изискване към властите „да предприемат ефективни предпазни мерки срещу риска от изчезване и да провеждат бързо и ефективно разследване на защитими твърдения, че дадено лице е задържано и оттогава никой не го е виждал“⁸⁶. Нещо повече, „когато роднините на лицето имат защитимо твърдение, че последното е изчезнало в ръцете на властите, понятието за ефективно правно средство за защита по смисъла на член 13 включва, освен плащането на обезщетение, когато това е уместно, пълно и ефективно разследване, което да доведе до определяне и наказване на отговорните лица, и което включва и ефективен достъп на роднините до процедурата по разследване“⁸⁷. Съдът счита, че „схващани по този начин, изискванията на член 13 са по-широки от задължението на дадена договаряща държава по силата на член 5 за провеждане на ефективно разследване на изчезването на лице, за което е доказано, че е било под техен контрол, и за чиито благополучие те съответно са отговорни“⁸⁷.

84. Вж. дело *Loyka c/y Словакия*, жалба № 16502/09, решение от 9 октомври 2012 г.

85. Вж., например, дело *Aslakhanova и др. c/y Русия*, жалби №№ 2944/06, 50184/07, 332/08 и 42509/10, решение от 18 декември 2012 г., параграф 132.

86. Вж. дело *Kurt c/y Турция*, решение от 25 май 1998 г., параграф 124.

87. Вж. дело *Kurt*, параграф 140, дело *Er и др. c/y Турция*, жалба № 23016/04, решение от 31 юли 2012 г., параграф 111, и дело *Timurtas c/y Турция*, жалба № 23531/94, решение от 13 юни 2000 г., параграф 111.

2. Правни средства за защита, свързани с предполагаеми нарушения на член 3 от Конвенцията в контекста на лишаване от свобода

С цел да се оцени ефективността на правните средства за защита, свързани с твърдения за нарушения на член 3 от Конвенцията в контекста на лишаване от свобода, които могат да се отнасят до незадоволителните условия на задържане или до третирането на лицето, лишено от свобода, Съдът е посочил, че въпросът е дали лицето може да получи пряка и подходяща правна защита⁸⁸; такава защита не следва да се изразява само в косвена закрила на права, което означава, че правното средство за защита трябва да бъде пряко достъпно за задържаното лице⁸⁹. „Превантивните и компенсаторните правни средства за защита трябва да съществуват заедно и да се допълват взаимно⁹⁰, а

чисто компенсаторното правно средство за защита не може да се счита за достатъчно. Що се отнася до лица, задържани от властите, настъпилите по време на задържането им наранявания или смърт ще създадат силни фактически презумпции и може да се счита, че властите носят тежестта на доказване и трябва да предоставят задоволително и убедително обяснение⁹¹.

і. Превантивни правни средства за защита

Съдът счита, че оптималната защита е бързото прекратяване на нарушаването на правото на лицата да не бъдат подлагани на нечовешко или унизително третиране⁹². Правното средство за защита трябва да бъде ефективно на практика, с други думи, да може да предотврати продължаването на предполагаемото нарушение и да

---

88. Вж. дело *Torreggiani и др. с/у Италия*, жалба № 43517/09, пилотно решение от 8 януари 2013 г., параграф 50.

89. Вж. дело *Mandić и Jović с/у Словения*, жалби №№ 5774/10 и 5985/10, решение от 20 октомври 2011 г., параграф 107. В този случай Съдът отбелязва, че когато искане за прехвърляне на затворник на каквито и да било основания, по-специално поради пренаселеност на затворите, може да бъде удовлетворено само от затворническите власти, то такова правно средство за защита не е пряко достъпно за заявителя и следователно, не може да се счита за ефективно.

90. Вж. дело *Апануев и др. с/у Русия*, жалби №№ 42525/07 и 60800/08, 10 октомври 2012 г., параграф 98.

91. Вж. например дело *Salman с/у Турция*, жалба № 21986/93, решение на Голямото отделение от 27 юни 2000 г., параграф 100.

92. Вж. дело *Torreggiani и др. с/у Италия*, параграф 96.

гарантира, че материалните условия на задържане на жалбоподателя ще се подобрят⁹³. Този принцип е приложим и към условията на задържане в психиатрично отделение⁹⁴. По-специално, по отношение на твърдените нарушения на член 3 от Конвенцията във връзка с липсата на подходящи грижи за задържано лице, което страда от тежко заболяване, превантивното правно средство за защита трябва да осигурява достъп до пряка и навременна помощ⁹⁵. Изискването бързо предоставяне на такава помощ зависи от естеството на здравния проблем. То е много по-стриктно, когато съществува риск от смърт или непоправимо увреждане на здравето⁹⁶.

Въпросът за съдебното естество на правното средство за защита не е от решаващо значение. Например, установено е, че при определени обстоятелства административните средства за защита могат да се окажат ефективни⁹⁷. Органът, който отговаря за обработването на жалбата, трябва да е компетентен да провери твърденията за нарушения. Органът трябва да бъде независим, като например, *Независимите наблюдаващи съвети (Independent Monitoring Boards)* в Обединеното кралство или Комисията по жалбите (*beklagcommissie*) в Нидерландия. Надзорният орган трябва да има правомощия да разследва жалби с участието на жалбоподателя и да издава задължителни и подлежащи на изпълнение решения⁹⁸.

Освен това, във връзка с дисциплинарни мерки, наложени на затворник, правно средство за защита, което не може да има своевременно ефект, не е нито подходящо, нито ефективно, и с оглед на основните последици от задържането в наказателна килия ефективното правно средство за защита трябва да предоставя възможност на затворника да оспори в съда подобна мярка както по форма, така и по същество, а оттук, и самите основания за

---

93. Вж. дело *Torreggiani и др. с/у Италия*, параграф 55; дело *Cenbauer с/у Хърватия* (решение), жалба № 73786/01, 5 февруари 2004 г.; дело *Norbert Sikorski с/у Полша*, жалба № 17599/05, параграф 116, 22 октомври 2009 г.; дело *Mandić и Jović с/у Словения*, параграф 116.

94. Вж. дело *Parascineti с/у Румъния*, жалба № 32060/05, 13 март 2012 г., параграф 38.

95. Вж. дело *Čuprakovs с/у Латвия*, жалба № 8543/04, решение от 18 декември 2012 г., параграф 50; дело *Kadikis с/у Латвия*, жалба № 62393/00, решение от 4 май 2006 г., параграф 62; дело *Goginashvili с/у Грузия*, жалба № 47729/08, решение от 4 октомври 2011 г., параграф 49.

96. Вж. дело *Čuprakovs с/у Латвия*, параграфи 53-55.

97. Вж. дело *Torreggiani и др. с/у Италия*, ор. cit., параграф 51 и дело *Norbert Sikorski с/у Полша*, жалба № 17599/05, 22 октомври 2009 г., параграф 111.

98. Вж. посоченото по-горе дело *Апануев и др. с/у Русия*, параграфи 215-216.

приемането?⁹⁹. Жалбоподателят има право на защита срещу такава санкция, преди тя да бъде изпълнена или преди да е завършила¹⁰⁰, а следователно, правното средство за защита трябва да дава минимални гаранции за бързина¹⁰¹.

Примери за добри практики

■ В Гърция Пенитенциарният кодекс и Наказателно-процесуалният кодекс предоставят различни правни средства за защита, позволяващи на задържаното лице да подаде жалба във връзка с личната си ситуация¹⁰², по-специално, във връзка с твърдяното влошаване на неговото/нейното здраве поради липса на медицински грижи¹⁰³. Член 572 от Наказателно-процесуалния кодекс предвижда сезиране на прокурор, отговарящ за изпълнението на присъди и за прилагането на мерки за сигурност, от които се изисква да посещава затвора веднъж седмично. Освен това, членове 6 и 86 от Пенитенциарния кодекс признават правото на задържаното лице да сезира Съвета на затвора и да подаде жалба, когато е необходимо, пред съда, отговарящ за изпълнението на присъдите. Съдът отбелязва, обаче, че тези правни средства за защита не могат да бъдат използвани по отношение на оплаквания на жалбоподатели в случаите, в които последните не се оплакват единствено във връзка със своята лична ситуация, а също така твърдят, че са лично засегнати от условията в затвора, които се отнасят до въпроси от общ характер и засягат всички задържани лица¹⁰⁴.

■ Във Франция ефективността на правните средства за защита, позволяващи оспорване на решенията, които засягат правата на задържаните съгласно Конвенцията, зависи от възможността за подлагането на такива решения (като строг тъмничен затвор,

-
99. Вж. дело *Payet c/y Франция*, жалба № 19606/08, 20 януари 2011 г., параграф 133.
  100. Вж. дело *Keenan c/y Обединеното кралство*, жалба № 27229/95, 3 април 2001 г., параграф 127.
  101. Вж., например, дело *Plathey c/y Франция*, жалби №№ 48337/09 и 48337/09, 10 ноември 2011 г., параграфи 75-76, дело, в което Съдът приема, че съществуващите правни средства за защита не позволяват намесата на съдия, преди санкцията да влезе в сила.
  102. Вж. дело *Mathloom c/y Гърция*, жалба № 48883/07, 24 април 2012 г., параграфи 48-50; дело *Tsivis c/y Гърция*, жалба № 11553/05, 6 декември 2007 г., параграф 19.
  103. Вж. дело *Nieciecki c/y Гърция*, жалба №11677/11, 4 декември 2012 г., параграфи 37-40.
  104. Вж. дело *Nisiotis c/y Гърция*, жалба № 34704/08, 10 февруари 2011 г., параграф 29; дело *Samaras и др. c/y Гърция*, жалба № 11463/09, 28 февруари 2012 г., параграф 48; дело *Mathloom c/y Гърция*, параграф 49; дело *Nieciecki c/y Гърция*, параграф 41.

множество прехвърляния, многократни обиски на задържаните) на надзор от страна на административните съдилища чрез неотложна процедура, последвана, при необходимост, от изменение на решението¹⁰⁵.

■ В Румъния със Спешно правителствено постановление № 56/2003 от юни 2003 г. е въведена възможност за обжалване на всеки акт на затворническите власти пред съда. Впоследствие това постановление е заменено от закон № 275/2006. Доколкото оплакването на затворника засяга пропуски в осигуряването на подходящи грижи или подходяща храна, медицинско лечение, право на кореспонденция или други права на задържаните лица, Съдът е приел, че жалбата представлява ефективно вътрешноправно средство за защита¹⁰⁶. Това правно средство за защита е счтено за ефективно дори в ситуация, в която към датата на влизане в сила на постановлението вече е имало висяща жалба пред Съда. Въпреки това, с оглед на обстоятелствата по делото, тежестта на изказаните твърдения (за липса на медицинско лечение и намеса в правото на кореспонденция) е била от естество, изискващо незабавно действие от страна на властите. Освен това, Съдът отбелязва, че това правно средство за защита е специално създадено за осигуряване на пряка защита по такива жалби, като по този начин се решава структурен проблем, присъствал в националната правна система преди приемането му. Съдът приема, че в интерес на жалбоподателя е да подаде жалба в съда по нововъведената процедура, когато тя стане достъпна, за да могат националните власти да коригират ситуацията възможно най-бързо¹⁰⁷. Съдът отново изтъква, обаче, че по отношение на общите условия на задържане, по-специално твърдяната пренаселеност, от задържаните не може да се изисква да са изчерпали всички правни средства за защита¹⁰⁸.

■ В Сърбия по повод на жалба във връзка с предоставяне на медицински грижи по време на задържането Съдът приема, че жалбоподателят трябва да е изчерпал изцяло административния

105. Вж. дело *Khider c/у Франция*, жалба № 39364/05, 9 юли 2009 г., параграф 140; дело *Alboreo c/у Франция*, жалба № 51019/08, 20 януари 2011 г., параграф 185; дело *Payet c/у Франция*, жалба № 19606/08, параграф 122; дело *El Shennawy c/у Франция*, жалба № 51246/08, 20 януари 2011 г., параграф 57.
106. Вж. дело *Dobri c/у Румъния*, жалба № 25153/04, 14 декември 2012 г.
107. Вж. дело *Petrea c/у Румъния*, жалба № 4792/03, 29 април 2008 г., параграф 35; дело *Zarafim c/у Румъния*, жалба № 24082/03, решение от 13 март 2012 г., параграф 35.
108. Вж. дело *Petrea c/у Румъния*, параграф 37; дело *Măciucă c/у Румъния*, жалба № 25763/03, 26 май 2009 г., параграф 19; дело *Brândușe c/у Румъния*, жалба № 6586/03, 7 април 2009 г., параграф 40; дело *Marian Stoicescu c/у Румъния*, жалба № 12934/02, 16 юли 2009 г., параграф 19; дело *Leontiu c/у Румъния*, жалба № 44302/10, 4 декември 2012 г. параграф 47.

механизъм, а след това да се е възползвал от процедурата за съдебен контрол, предвидена в закона за прилагането на наказателните санкции от 2005 г. и закона за административните спорове от 2009 г., като изтъква наличието на съответната съдебна практика на компетентните национални съдилища. В допълнение, Съдът също така припомня, че конституционната жалба трябва по принцип да се разглежда и като ефективно вътрешноправно средство за защита по отношение на всички жалби, подадени срещу Сърбия от 7 август 2008 г., включително жалбата относно здравните грижи при задържане¹⁰⁹.

ii. Компенсаторни правни средства за защита

Всяко лице, което е било задържано в нарушение на неговото или нейното достойнство, трябва да може да получи обезщетение¹¹⁰. Както бе посочено по-горе, само поправянето на вреди, обаче, не предоставя ефективна правна защита в случаите, в които жалбоподателят все още е в затвора, доколкото не изменя неговите условия на задържане¹¹¹.

За да може компенсаторното обжалване да се счита за ефективно в съответствие с член 13 от Конвенцията, то трябва едновременно да предлага разумен шанс за успех и да осигурява подходяща защита¹¹².

Съдебната практика, която дава на съда правомощия да разпорежи на администрацията да заплати парично обезщетение, трябва да бъде установена, постоянна практика, за да може да се приеме като осигуряваща ефективно правно средство за защита¹¹³. Прекаленият формализъм от страна на съда може да доведе до лишаване на иск за обезщетение срещу държавата от неговата ефективност. Фактът, че съдилищата изискват формално доказателство за неимуществени вреди, може да направи неефективно правното средство за защита¹¹⁴.

---

109. Вж. дело *Nasković c/у Сърбия*, жалба № 15914/11, решение от 14 юни 2011 г., параграф 61.

110. Вж. посоченото по-горе дело *Torreggiani и др. c/у Италия*, параграф 96.

111. Вж. параграф 36 и по-специално, дело *Илиев и др. c/у България*, жалби №№ 4473/02 и 34138/04, 10 февруари 2011 г., параграфи 55-56.

112. Вж. посоченото по-горе дело *Апануев и др. c/у Русия*, параграф 118.

113. Вж. посоченото по-горе дело *Torreggiani и др. c/у Италия*, параграф 97.

114. Вж. дело *Радков c/у България*, жалба № 18382/05, 10 февруари 2011 г., и дело *Йовчев c/у България*, жалба № 41211/98, 2 февруари 2006 г.; също, дело *Георгиев c/у България*, жалба № 27241/02, решение от 18 май 2010 г., в което Съдът признава, че законът предвижда обезщетение за претърпените вреди и би могъл, следователно, да се счита за ефективно правно средство за защита.

Жалбоподателите не трябва да носят прекомерна тежест на доказване в рамките на производство за обезщетение. От тях може да се поиска да представят леснодостъпни доказателствени елементи, като подробно описание на условията на задържане, свидетелски показания и отговори от надзорните органи. След това властите ще разгледат твърденията за малтретиране. Процедурните правила за разглеждане на такава жалба трябва да се съобразяват с принципа на справедливост по смисъла на член 6 от Конвенцията, а също така, стойността на такава процедура не трябва да възлага прекомерна тежест на жалбоподателя, когато искането е мотивирано¹¹⁵. Дори когато правното средство за защита улеснява отпускането на обезщетение, то може да не дава разумни шансове за успех, особено когато такова отпускане е обусловено от установяването на вина на властите¹¹⁶. По същия начин, правното средство за защита може да не е ефективно в случаите, в които, независимо че жалбоподателят може да докаже, че условията на задържане не са били в съответствие с приложимите стандарти, съдилищата освобождават държавата от всякаква отговорност, като заявяват, че условията на задържане не са били причинени от недостатъци от страна на властите, а по-скоро, от структурен проблем, като например, пренаселеност на затворите или недостатъчни ресурси за системата на затворите¹¹⁷. Властите също така не могат да се позовават на липсата на позитивно намерение за унижаване или обиждане на затворника като обстоятелства, които биха облекчавали техните задължения¹¹⁸.

Обезщетението за неимуществени вреди трябва по принцип да бъде едно от наличните правни средства за защита¹¹⁹. Размерът на обезщетението трябва да е съпоставим със сумите, присъдени от Съда по подобни дела, тъй като ниското равнище на обезщетяване води до неефективност на правното средство за защита¹²⁰.

---

115. Вж. посоченото по-горе дело *Апануев и др. с/у Русия*, параграф 228.

116. Вж. посоченото по-горе дело *Апануев и др. с/у Русия*, параграф 113; дело *Roman Karasev с/у Русия*, жалба № 30251/03, параграфи 81-85; дело *Shilbergs с/у Русия*, жалба № 20075/03, 17 декември 2009 г., параграфи 71-79.

117. Вж. дело *Skorobogatykh с/у Русия*, жалба № 4871/03, 22 декември 2009 г., параграфи 17-18 и 31-32; дело *Artyomov с/у Русия*, жалба № 14146/02, 27 май 2010 г., параграфи 16-18 и 111-112.

118. Вж. дело *Апануев и др. с/у Русия*, параграф 117; дело *Mamedova с/у Русия*, параграф 63.

119. Вж. дело *McGlinchey и др. с/у Обединеното кралство*, жалба № 50390/99, 29 април 2003 г., параграф 62; дело *Poghosyan и Baghdasaryan с/у Армения*, жалба № 22999/06, 12 юни 2012 г., параграф 47; дело *Станев с/у България*, параграф 218.

Съдът е постановил, че ако се прилага намаляване на присъдата като обезщетение за нарушение на член 3 от Конвенцията, съдилищата трябва да признаят нарушението по достатъчно ясен начин и да предоставят защита чрез изрично и измеримо намаляване на присъдата¹²¹. Ако това не бъде направено, намаляването на присъдата няма да доведе до лишаване на лицето от неговия статут на жертва на нарушението¹²². Съдът също така е посочил, че макар автоматичното смекчаване на присъдата поради нечовешките условия на задържане да може да се разглежда като част от по-широк набор от общи мерки, които трябва да бъдат приети, то само по себе си няма да осигури окончателно решение на съществуващия проблем с недостига на правни средства за защита, нито да допринесе по решаващ начин за премахването на истинските причини за пренаселеността¹²³.

Примери за добри практики

■ Въпросът за пренаселеността на затворите в Полша е довел до поредица от принципни решения¹²⁴. През 2007 г. полският Върховен съд за първи път признава правото на затворник да заведе дело срещу държавата въз основа на Гражданския кодекс с искане за обезщетение за нарушение на основните му права, причинено от пренаселеността на затворите и общите условия на задържане. Върховният съд потвърждава този принцип през 2010 г. и дава допълнителни насоки за начина, по който гражданските съдилища трябва да проверяват и оценяват обосновката на ограниченията на законово определеното минимално пространство в затворническото помещение. Вследствие на това Съдът в Страсбург приема, че правното средство за защита, което позволява отпускане на обезщетение, е било ефективно¹²⁵.

120. Вж. посоченото по-горе дело *Shilbergs c/y Русия*, по което съдилищата са изчислили размера на обезщетението с оглед на степента на отговорност на властите и на липсата на финансови ресурси у тях.

121. Вж. дело *Ananuev и др. c/y Русия*, параграф 225.

122. Вж. дело *Dzelili c/y Германия*, жалба № 65745/01, решение от 10 ноември 2005 г., параграф 85.

123. Вж. дело *Ananuev и др. c/y Русия*, параграф 226.

124. Вж. дело *Latak c/y Полша* и дело *Lominski c/y Полша*, жалби №№ 52070/08 и 33502/09, решения от 12 октомври 2010 г., след пилотните решения, постановени от Съда по дело *Orchowski c/y Полша* и дело *Norbert Sikorski c/y Полша*, №№ 17885/04 и 17559/05, съдебни решения от 22 октомври 2009 г.

125. Вж. дело *Latak c/y Полша*, параграф 80.

■ Съдът също така е приел, че френското компенсаторно правно средство за защита е достъпно и подходящо, тъй като развитието на съдебната практика е допринесло за това националните административни съдилища да признаят, че лишаването от свобода в неподходящи условия в помещение, в което не са спазени гарантираните стандарти, може да даде основание за жалба за обезщетение¹²⁶.

Б. Разследвания в контекста на твърдения за нарушения на членове 2 и 3 от Конвенцията

Конвенцията има за цел да гарантира права, които са конкретни и ефективни, а не теоретични или илюзорни¹²⁷. От тази гледна точка и в съчетание с общото задължение на държавата по силата на член 1 от Конвенцията да „осигурява[...] на всяко лице под [нейна] юрисдикция правата и свободите, определени в част I на [...] Конвенция[та]“, членове 2 и 3 включват процесуални изисквания. Не е достатъчно властите да се въздържат от нарушаване на разпоредбите на Конвенцията; когато е направено защитимо твърдение за нарушение на членове 2 или 3, те трябва да проведат ефективно разследване, което да доведе до определяне и наказване на отговорните лица¹²⁸. Целта на такова разследване е да се осигури ефективно прилагане на националните закони, защитаващи правото на живот, а в случаите, в които участват длъжностни лица или органи на държавата, да се гарантира, че те ще отговорят за смъртни случаи или за третиране в нарушение на член 3, настъпили под тяхна отговорност¹²⁹.

---

126. Вж. дело *Rhazali и др. с/у Франция*, жалба № 37568/09, решение от 10 април 2012 г.; дело *Théron с/у Франция*, жалба № 21706/10, 2 април 2013 г.; дело *Lienhardt с/у Франция*, жалба № 12139/10, решение от 13 септември 2011 г.

127. Този принцип постоянно е потвърждаван след дело *Airey с/у Ирландия*, жалба № 6289/73, 9 октомври 1979 г., параграф 24.

128. Вж. принципното решение по дело *McCann и др. с/у Обединеното кралство*, жалба № 18984/91, 27 септември 1995 г. В по-близко време, вж. *Mosendz с/у Украйна*, жалба № 52013/08, 17 януари 2013 г., параграф 94 във връзка със задължението за разследване в контекста на член 2; вж. *Virabyan с/у Армения*, жалба № 40094/05, 2 октомври 2012 г., параграф 161 във връзка със задължението за разследване в контекста на член 3.

129. Вж. дело *Al-Skeini и др. с/у Обединеното кралство*, жалба № 55721/07, 7 юли 2011 г., параграф 163.

Процесуалното задължение, произтичащо от член 2, изисква властите да действат по своя инициатива веднага след като случаят стигне до знанието им; те не могат да оставят на близките на починалия инициативата да подават официално оплакване или да поемат отговорност за провеждането на процедура по разследване¹³⁰. Що се отнася до член 3, процесуалното задължение възниква, когато твърденията за съществуване на забранено третиране са „защитими“¹³¹.

Това задължение се прилага, когато отговорността за оспорваните факти може да се възложи на държавата, например, в контекста на използване на сила от държавни служители, задържане¹³², операции за поддържане на реда¹³³ или въоръжени конфликти¹³⁴. То се прилага също така, когато „небрежност от страна на държавни служители или органи надхвърля погрешна преценка или невнимателност с това, че въпросните власти, като напълно осъзнават вероятните последици и като пренебрегват предоставените им правомощия, не са приели мерки, които са били необходими и достатъчни, за да се избегнат рисковете за живота на жертвата“¹³⁵. Процесуалното задължение се прилага и когато отговорността за оспорваните факти може да се възложи на частни

---

130. Вж. дело *Al-Skeini и др. с/у Обединеното кралство*, параграф 165; дело *Nihayet Arici и др. с/у Турция*, жалби №№ 24604/04 и 16855/05, 23 октомври 2012 г., параграф 159.

131. Вж. дело *Chirita с/у Румъния*, жалба № 37147/02, решение от 6 септември 2007 г.

132. Вж., например, дело *Sarabulea с/у Румъния*, жалба № 45661/99, 13 юли 2010 г.

133. Вж., например, дело *Асоциация „21 декември 1989 г.“ и др. с/у Румъния*, жалба № 33810/07, 24 май 2011 г.; дело *Giuliani и Gaggio с/у Италия*, жалба № 23458/02, решение на Голямото отделение от 24 март 2011 г.

134. Вж., например, дело *Isayeva с/у Русия*, жалба № 57950/00, решение от 24 февруари 2005 г., параграфи 180 и 210; дело *Al-Skeini и др. срещу Обединеното кралство*, параграф 164.

135. Вж. дело *Jasinskis с/у Латвия*, жалба № 45744/08, решение от 21 декември 2010 г., параграф 73; делото се отнася до смъртта в полицейския арест на ранено глухонямо лице, на което полицейските служители са отнели всички средства за комуникация и са отказали всякаква медицинска помощ.

лица, например, в контекста на домашно насилие¹³⁶ или на медицински грешки¹³⁷; Съдът е потвърдил, че членове 2 и 3 се прилагат към отношенията между лица¹³⁸.

За да бъде ефективно, разследването трябва да отговаря на няколко изисквания. Отговорните за него лица трябва да бъдат независими от участниците в събитията: това означава не само липса на йерархична или институционална връзка, но също и практическа независимост¹³⁹. Разследването трябва да бъде бързо и задълбочено, като властите винаги трябва да полагат сериозни усилия да установят какво се е случило и не бива да разчитат на прибързани или необосновани заключения, за да приключат разследването си или да ги използват като основа за своите решения¹⁴⁰. Властите трябва да предприемат всички необходими стъпки, за да осигурят доказателства относно инцидента, включително, *inter alia*, показания на очевидци и доказателства, получени чрез съдебно-техническа експертиза, които трябва да бъдат осигурени посредством обстоен преглед на здравословното състояние на жертвата¹⁴¹. Разследването трябва да може да доведе до определяне и наказване на отговорните лица, което е задължение не за резултат, а за средства¹⁴². Жертвата трябва да бъде в състояние да участва ефективно в разследването¹⁴³

136. Вж., например, дело *C.A.S. и C.S. с/у Румъния*, жалба № 26692/05, 20 март 2012 г., относно твърдения за сексуално насилие, извършено от частно лице над неговото дете.
137. Вж. дело *Silih с/у Хърватия*, решение на Голямото отделение от 9 април 2009 г., параграф 154, относно настъпила смърт в болница след алергична реакция на лекарство, предписано от дежурния лекар.
138. Вж., например, дело *Остан с/у Обединеното кралство*, решение на Голямото отделение от 28 октомври 1998 г., по което учител е убил бащата на ученик.
139. Вж. дело *Апса Мосани и др. с/у Румъния*, жалби №№ 10865/09, 45886/07 и 32431/08, решение от 13 ноември 2012 г., параграф 221; дело *Jasinskis с/у Латвия*, параграфи 74-81.
140. Вж. дело *El-Masri с/у Бивша югославска република Македония*, жалба № 39630/09, 13 декември 2012 г., параграф 183; дело *Jasinskis с/у Латвия*, параграф 79.
141. Вж. дело *Timofejevi с/у Латвия*, жалба № 45393/02, решение от 11 декември 2012 г., параграфи 94 и 99, по което Съдът отбелязва, по-специално, че изглежда доста малко вероятно съдебно-медицински преглед с продължителност около десет минути да може да съставлява обстоен преглед на здравословното състояние на жалбоподателя, и дело *Vovruško с/у Латвия*, жалба № 11065/02, решение от 11 декември 2012 г., параграфи 42-49, по което експерт по съдебна медицина основава разследването си единствено на медицински доклад, без да прегледа лично жалбоподателя.
142. Вж. дело *Savitsky с/у Украйна*, жалба № 38773/05, 26 юли 2012 г., параграф 99.
143. Вж. дело *El-Masri с/у Бивша югославска република Македония*, параграф 184.

или семейството ? трябва да бъде привлечено към процедурата, доколкото това е необходимо за защитата на техните законни интереси¹⁴⁴. Нещо повече, когато деянието е расово мотивирано, разследването трябва да се води „енергично и безпристрастно, с оглед на необходимостта непрекъснато да се утвърждава осъждането на расизма в обществото“¹⁴⁵. И накрая, трябва да се припомни, че задължението на държавите да предприемат ефективно разследване продължава да се прилага дори когато условията на сигурност са трудни, включително в контекста на въоръжен конфликт¹⁴⁶.

Съдът освен това е посочил, че в контекста на твърденията за нарушения на членове 2 и 3 от Конвенцията „член 13 изисква, в допълнение към изплащането на обезщетение, когато е уместно, задълбочено и ефективно разследване, което да доведе до определяне и наказване на отговорните лица и което включва ефективен достъп на жалбоподателя до процедура по разследване“. Съдът счита, че „изискванията на член 13 са по-широки, отколкото задължението на договаряща държава да проведе ефективно разследване“ по силата на членове 2 и 3¹⁴⁷.

Когато разследването е неефективно, тази неефективност подкопава ефективността на други правни средства за защита, включително възможността за предявяване на граждански иск за вреди¹⁴⁸. Всъщност, Съдът счита, че при липса на ефективно разследване, което да доведе до определяне и наказване на отговорните лица, искането за обезщетение е теоретично и илюзорно¹⁴⁹. В контекста на медицинска небрежност обжалването пред граждански съд може, обаче, самостоятелно или успоредно с обжалването пред наказателен

---

144. Вж. дело *Seidova и др. с/у България*, жалба № 310/04, 18 ноември 2010 г., параграф 52.

145. Вж. дело *Menson с/у Обединеното кралство*, жалба № 47916/99, решение от 6 май 2003 г.

146. Вж., например, дело *Isayeva с/у Русия*, жалба № 57950/00, решение от 24 февруари 2005 г., параграфи 180 и 210; дело *Al-Skeini и др. срещу Обединеното кралство*, параграф 164.

147. Вж., например, в случаи на съмнителна смърт, дело *Isayev и др. с/у Русия*, жалба № 43368/04, 21 юни 2011 г., параграфи 186-187; дело *Ангелова с/у България*, жалба № 38361/97, 13 юни 2002 г., параграф 161; дело *Mahmut Kaqa с/у Турция*, жалба № 22535/93, решение от 28 март 2000 г., параграф 107; и, що се отнася до твърдения за малтретиране, вж., например, дело *El-Masri с/у Бивша югославска република Македония*, посочено по-горе, параграф 255; дело *Labita с/у Италия*, жалба № 26772/95, 6 април 2000 г., параграф 131.

148. Вж. дело *Isayev и др. с/у Русия*, посочено по-горе, параграф 189.

съд да доведе до определяне на съответните задължения и, когато е необходимо, да осигури прилагането на всички подходящи граждански санкции като обезщетение за претърпени вреди и публикуване на съдебните решения¹⁵⁰. Същевременно, когато медицинската отговорност се основава на медицинска грешка, извършена от въпросното лице, ефективността на разследването е от решаващо значение за възможността за успешен граждански иск. Ето защо Съдът подчертава значението на връзката между отговорността на лекаря и понятието за риск във връзка с упражняването на професията за осигуряване на по-ефективно правно средство за защита по отношение на обезщетение за причинени на пациентите вреди¹⁵¹.

Пример за добра практика

■ Румънската правна система предвижда разследването да се извършва от прокурора, който решава дали да започне наказателно преследване срещу предполагаемите извършители. Ако бъде прието решение за прекратяване на наказателното разследване, съгласно член 278 от Наказателно-процесуалния кодекс има възможност за обжалване пред съд, който след преглед на разпоредбите на националното законодателство и на доказателствата, включително свидетелски показания и медицински доклади, би могъл да разпорежи започването на наказателно преследване или на други мерки за разследване. Съдът вече е установил, че това правно средство за защита е ефективно по смисъла на Конвенцията¹⁵². Освен това, в случаите, в които нарушението на правото на живот не е било умишлено, гражданският иск по силата на членове 998 и 999 от Гражданския процесуален кодекс може да доведе до признаване на нарушение на процесуалния аспект на членове 2 и 3, и по подходящ начин да поправи претърпените вреди¹⁵³.

149. Вж. дело *El-Masri c/у Бивша югославска република Македония*, посочено по-горе, параграф 261; дело *Sobzari c/у Румъния*, жалба № 48254/99, 26 юли 2007 г., параграф 83; дело *Carabulea c/у Румъния*, жалба № 45661/99, 13 юли 2010 г., параграф 166; дело *Soare и др. c/у Румъния*, жалба № 24329/02, 22 февруари 2011 г., параграф 195.
150. Вж. дело *Floarea Pop c/у Румъния*, жалба № 63101/00, 6 април 2010 г., параграф 38.
151. Вж. дело *Eugenia Lazar c/у Румъния*, жалба № 32146/05, 16 февруари 2010 г., параграфи 90-91.
152. Вж. дело *Siubotaru c/у Румъния*, жалба № 33242/05, решение от 10 януари 2012 г., параграф 59; дело *Stoica c/у Румъния*, жалба № 42722/02, 4 март 2008 г., параграфи 105-109; и дело *Chirita c/у Румъния*, жалба № 37147/02, 29 септември 2009 г., параграф 99.

В. Вътрешноправни средства за защита срещу принудително отвеждане

Член 13 от Конвенцията в съчетание с членове 2 и 3 изисква заинтересованото лице да има право на суспензивно правно средство за защита във връзка със защитимо оплакване, че неговото експулсиране би го изложило на реален риск от третиране в нарушение на член 3 от Конвенцията или на реална опасност от нарушаване на правото му на живот, защитено в член 2 от Конвенцията¹⁵⁴. Същият принцип се прилага и към жалбите по член 4 от Протокол № 4¹⁵⁵.

Обратно, когато има позоваване на друго право от Конвенцията в съчетание с член 13, обикновено не се изисква правно средство за защита със суспензивно действие.

Ефективността на правното средство за защита също изисква внимателен контрол от страна на национален орган¹⁵⁶, независим и строг преглед на твърдение за наличие на съществени основания за реален риск от третиране, противоречащо на член 3¹⁵⁷, и особена експедитивност. При разглеждането на жалбите, основани на членове 2 и 3 от Конвенцията, не следва да се взема под внимание онова, което заинтересованото лице може да е извършило и с което е обосновано неговото експулсиране, нито заплахата за националната сигурност, каквато евентуално е видяна от експулсиращата държава¹⁵⁸.

Властите не трябва да правят правните средства за защита практически неефективни и съответно, недостъпни. Такъв би бил случаят, например, когато принудителното отвеждане се осъществява с излишна прибързаност. Така Съдът е приел в дело, свързано с член 13 в съчетание с член 8 от Конвенцията, че краткият

153. Вж. дело *Floarea Pop c/y Румъния*, параграф 47; дело *Csiki c/y Румъния*, жалба № 11273/05, 5 юли 2011 г.

154. Вж. дело *De Souza Ribeiro c/y Франция*, жалба № 22689/07, решение на Голямото отделение от 13 декември 2012 г., параграф 82.

155. Вж. дело *Conka c/y Белгия*, жалба № 51564/99, решение от 5 февруари 2012 г., параграфи 81-84.

156. Вж. дело *Shatauev и др. c/y Грузия и Русия*, жалба № 36378/02, 12 април 2005 г., параграф 448.

157. Вж. дело *Jabari c/y Турция*, жалба № 40035/98, решение от 11 юли 2000 г., параграф 50.

158. Вж. дело *Chahal c/y Обединеното кралство*, жалба № 22414/93, параграфи 150-151.

срок между сезирането на Съда от жалбоподателя и изпълнението на решението за експулсиране на практика е възпрепятствал всякакво разглеждане на доводите на жалбоподателя и по такъв начин, всякакво възможно спиране на принудителното отвеждане¹⁵⁹. По същия начин Съдът е приел, че експулсирането на жалбоподател един работен ден след нотифициране на решението за отхвърляне на молбата за убежище на практика го е лишило от възможността да подаде жалба срещу отрицателното решение, въпреки че такава жалба на теория е достъпна¹⁶⁰.

В допълнение Съдът подчертава колко е важно да се гарантира на лицата, засегнати от принудително отвеждане, правото да получават достатъчно информация, която да им даде възможност за ефективен достъп до процедурите, които трябва да бъдат следвани, или информация за организациите, предлагащи достъп до правни консултации¹⁶¹; срещнатите трудности могат да бъдат задълбочени от езиковия проблем, ако не е предвиден превод по време на подготвянето на молбата за убежище¹⁶².

По отношение на ускорените процедури за предоставяне на убежище Съдът е признал, че те могат да улеснят разглеждането на очевидно злоупотребяващи или явно неоснователни молби, и е приел, че повторното разглеждане на молба за убежище по приоритетен начин не лишава задържаното чуждестранно лице от ефективно правно средство за защита *per se*, стига първоначалното заявление да е било изцяло разгледано в рамките на обикновена процедура за предоставяне на убежище¹⁶³. Когато приоритетният начин се прилага по отношение на първоначалното заявление, обаче, а не в контекста на преразглеждане, това може да доведе до несъответствия в ефективността на използваното правно средство за защита. Така съчетаването на няколко обстоятелства¹⁶⁴ може да постави под въпрос практическата достъпност на тези правни средства за защита, дори ако те на теория са налице.

159. Вж. дело *De Souza Ribeiro c/у Франция*, посочено по-горе, параграф 95.

160. Вж. дело *Labsi c/у Словакия*, жалба № 33809/08, 15 май 2012 г., параграф 139.

161. Вж. дело *Hirsi Jamaa и др. c/у Италия*, жалба № 27765/09, 23 февруари 2012 г., параграф 204; дело *M.S.S. c/у Белгия и Гърция*, жалба № 30696/09, 21 януари 2011 г., параграфи 304-309.

162. Вж. дело *I.M. c/у Франция*, жалба № 9152/09, решение от 2 февруари 2012 г., параграф 145.

163. Вж. дело *Sultani c/у Франция*, жалба № 45223/05, решение от 20 септември 2007 г., параграфи 64-65.

164. Вж. дело *I.M. c/у Франция*, параграф 142.

Примери за добри практики

■ Във Франция ефективността на правно средство за защита с пълно суспензивно действие пред административните съдилища срещу решения за принудително отвеждане и за определяне на страната по местоназначение е призната от Съда, който го приема за правно средство за защита, което трябва да бъде напълно изчерпано¹⁶⁵.

■ В Швейцария всички лица, търсещи убежище, могат да останат в страната до приключването на производството на федералната миграционна служба. Решението на тази служба може впоследствие да се обжалва пред федералния административен съд. Тази жалба по принцип има суспензивно действие като правно средство за защита: оттеглянето на суспензивното действие от федералната миграционна служба не обвързва федералния административен съд, който може да го възстанови¹⁶⁶.

■ В Швеция въпросите, свързани с правото на чужденци да влизат и да останат в страната, се разглеждат от три инстанции: съвет по миграцията, съд по миграцията и апелативен съд по миграцията. Кандидатите имат право да бъдат представлявани пред тези органи от адвокат, назначен от съвета по миграцията. Цялото производство има суспензивно действие. След подаването на жалбата апелативният съд по миграцията първо решава дали следва да се предостави разрешение за обжалване, с други думи, дали са налице особени причини за разглеждане на делото или решението на апелативния съд по миграцията може да бъде от значение и да съставлява прецедент. Ако бъде дадено разрешение за обжалване, апелативният съд по миграцията решава делото по същество; той има пълна компетентност да разгледа законосъобразността на обжалваното решение и делото по същество. Съдът е приел, че това представлява ефективно правно средство за защита¹⁶⁷. В допълнение, съветът по миграцията може да реши да преразгледа случая, когато въз основа на нови обстоятелства може да се предположи, че са налице пречки за изпълнението на заповедта за депортиране или експулсиране, и тези обстоятелства не са могли да бъдат изтъкнати по-рано, или чуждестранното лице докаже, че има валидно основание да не е направило това.

165. Вж. дело *H.R. c/у Франция*, жалба № 647809/09, решение от 22 септември 2011 г., параграф 79; дело *R.N. c/у Франция*, жалба № 49501/09, решение от 27 ноември 2011 г.м дело *Mi. L. c/у Франция*, жалба № 23473/11, решение от 11 септември 2012 г., параграф 34.
166. Вж. дело *Reza Sharifi c/у Швейцария*, жалба № 69486/11, решение от 4 декември 2012 г.
167. Вж. дело *Haji Hussein c/у Швеция*, жалба № 18452/11, решение от 20 септември 2011 г.

Производството за преразглеждане е изчерпателно и има суспензивно действие. Съдът също така е приел, че то представлява ефективно правно средство за защита¹⁶⁸.

Г. Правни средства за защита при неизпълнение на национални съдебни решения

Ефективното право на достъп до съд, защитено с член 6 от Конвенцията, включва правото на изпълнение на влязло в сила решение на съда без ненужно забавяне. Прекомерно дългото забавяне в изпълнението на съдебно решение със задължителна сила може, следователно, да наруши член 6. Неоснователно забавеното изпълнение на национални съдебни решения също може да наруши правото на мирно ползване от притежанията в съответствие с член 1 от Протокол № 1 от Конвенцията. Разумността на всяко забавяне следва да се определя с оглед на сложността на изпълнителното производство, поведението на жалбоподателя и това на компетентните органи, както и размера и естеството на отпуснатото от съда обезщетение¹⁶⁹.

Нарушенията в резултат на неизпълнение на националните съдебни решения, по-специално тези срещу самата държава, са сред най-често срещаните типове нарушения, открити от Съда. Такива нарушения често се дължат на фундаментални системни или структурни проблеми¹⁷⁰. Задължение на държавата е да гарантира, че окончателните решения срещу нейни органи или срещу организации или фирми, притежавани или контролирани от държавата, се изпълняват в съответствие с изискванията на Конвенцията. Липсата на средства не е основание, което може да оправдае бездействието на държавата. Държавата е отговорна за изпълнението на

---

168. Вж. дело *A.I. и др. с/у Швеция*, жалба № 25399/11, решение от 9 октомври 2012 г.

169. Вж., например, *Yuriy Nikolayevich Ivanov с/у Украйна*, жалба № 40450/04, решение от 15 октомври 2009 г. („Ivanov“), параграфи 51-53.

170. Съгласно петия годишен доклад на Комитета на министрите относно надзора на изпълнението на съдебни решения и решения на Европейския съд по правата на човека през 2011 г. пред Комитета на министрите има висящи дела или групи от дела, свързани със значими структурни или сложни проблеми във връзка с неизпълнение на национални съдебни решения в Азербайджан, Босна и Херцеговина, Гърция, Италия, Република Молдова, Руската федерация, Сърбия и Украйна. През последните години Комитетът на министрите е разглеждал такива проблеми и в Албания, Хърватия и Грузия.

окончателните решения, ако факторите, които възпрепятстват или блокират тяхното пълно и своевременно изпълнение, са под неин контрол¹⁷¹.

В такива ситуации Съдът открива и нарушения на правото на ефективни правни средства за защита в съответствие с член 13 от Конвенцията. Така пилотните решения на Съда или други принципни решения, насочени към тези въпроси, предоставят подробни и авторитетни насоки относно необходимите съществени характеристики на ефективните правни средства за защита за изпълнение на национални съдебни решения. Още насоки могат да бъдат открити в различните документи, изготвени в контекста на надзора на Комитета на министрите по изпълнението на съдебните решения¹⁷². Следва също така да се припомни, че този въпрос е тясно свързан с този за ефективните правни средства за защита при прекомерна продължителност на производството, във връзка с който Комитетът на министрите вече е отправил към държавите-членки препоръка, придружена с Ръководство за добри практики¹⁷³.

1. Правни средства за защита за ускоряване на изпълнението

Следва да се отдава предпочитание на правните средства за защита, които ускоряват изпълнението. Като прави паралел със своята практика по правни средства за защита за случаи на прекомерна продължителност на производството¹⁷⁴, Съдът е заявил, че „всяко национално средство за предотвратяване на нарушение чрез гарантиране на навременно изпълнение по принцип има най-голяма стойност“¹⁷⁵. Държавата, обаче, не може да толерира ситуация, при която е налице неизпълнение или необосновано забавяне при изпълнението на национални съдебни решения срещу държавни органи, като по този начин спечелилата делото страна се принуждава да използва такива средства. „Задължението за изпълнение на такова съдебно решение се пада на първо място на държавните органи,

---

171. Вж., например, дело *Ivanov*, параграф 54.

172. Вж. заключенията на кръглата маса „Ефективни правни средства за защита срещу неизпълнение или забавено изпълнение на национални съдебни решения“ (Страсбург, 15-16 март 2010 г.; doc. CM/Inf/DH(2010)15) и заключенията на кръглата маса „Неизпълнение на решения на националните съдилища в държавите-членки: общи мерки за съобразяване с решенията на Европейския съд“ (Страсбург, 21-22 юни 2007 г.; doc. CM/Inf/DH(2007)33); още референции са дадени по-долу.

173. Вж. Препоръка CM/Rec(2010)3.

които трябва да използват всички налични средства в националната правна система, за да ускорят изпълнението, като по този начин предотвратяват нарушения на Конвенцията¹⁷⁶.

Като се има предвид връзката между двата въпроса, може да се направи паралел с Препоръка CM/Rec(2010)3 на Комитета на министрите относно ефективни правни средства за защита при прекомерна продължителност на производството. По аналогия, следователно, държавите следва:

- да предприемат всички необходими стъпки, за да гарантират, че националните съдебни решения се изпълняват в рамките на разумен период от време;
- да гарантират, че съществуват механизми за определяне на съдебни решения, за които има опасност да не се изпълнят своевременно, както и на причините за това, с оглед също така на предотвратяване на подобни нарушения на член 6 в бъдеще;
- да признаят, че когато основен системен проблем причинява неизпълнение на националните съдебни решения, са необходими мерки за справяне с този проблем и с последиците от него в отделните случаи;

---

174. Вж., например, дело *Scordino c/у Италия (№ 1)*, жалба № 36813/97, решение на Голямото отделение от 29 март 2006 г., параграф 183: „Най-доброто решение в абсолютно отношение е безспорно, както и в много сфери, превенцията. Съдът... е изтъквал многократно, че член 6, параграф 1 налага на договарящите страни да организират съдебните си системи по такъв начин, че техните съдилища да могат да изпълняват... задължението да разглеждат делата в разумен срок. Когато в съдебната система има дефицит в това отношение, най-ефективното решение е правно средство за защита, предназначено да ускори производството, за да предотврати прекаленото му удължаване. Такова правно средство за защита има неоспоримо предимство пред средство, предоставящо само обезщетение, тъй като то освен това предотвратява и установяването на последователни нарушения по отношение на едно и също производство, а не само поправя нарушението a posteriori, както прави компенсаторното правно средство за защита от типа, предвиден, например, в италианското законодателство“. Вж. също Препоръка CM/Rec(2010)3 на Комитета на министрите до страните-членки относно ефективни правни средства за защита при прекомерна продължителност на производството, придружено с Ръководство за добри практики.

175. Вж., например, дело *Burdov c/у Русия (№ 2)*, жалба № 33509/04, решение от 15 януари 2009 г., параграф 98.

176. Пак там.

- да гарантират, че са налице средства за ускоряване на изпълнението на национални съдебни решения, което има опасност да стане прекалено дълго, за да бъде това предотвратено.

Надзорът на Комитета на министрите по изпълнението на решенията на Съда очертава някои конкретни аспекти, които могат евентуално да бъдат взети предвид с цел да се гарантира ефективността на правните средства за защита за ускоряване на изпълнението, като например, следните:

- осигуряване на подходяща регулаторна/законодателна рамка¹⁷⁷;
- осигуряване на достатъчно бюджетни средства за покриване на потенциални задължения на държавата¹⁷⁸;
- укрепване на задължението на държавата да плаща в случай на забавяния, включително чрез по-изявено принудителни мерки¹⁷⁹;
- установяване на ефективна отговорност на държавните служители и на други участници за неизпълнение¹⁸⁰;
- укрепване на системата на съдебните изпълнители¹⁸¹; гарантиране на ефективността на конституционните жалби или на друга форма на съдебна защита, когато е приложимо (вж. също раздел IV от настоящия документ)¹⁸².

---

177. Вж., например, док. CM/Inf/DH(2010)22 относно Босна и Херцеговина, CM/Inf/DH(2006)19rev3 относно Русия, CM/Inf/DH(2010)25 относно Сърбия, CM/Inf/DH(2007)30 относно Украйна.

178. Вж., например, док. CM/Inf/DH(2011)36 относно Албания, CM/Inf/DH(2009)28 относно Грузия, CM/Inf/DH(2006)19rev3 относно Русия, SG/Inf/DH(2007)30 относно Украйна.

179. Вж., например, док. CM/Inf/DH(2006)19rev3 относно Русия, CM/Inf/DH(2007)30 относно Украйна.

180. Вж., например, док. CM/Inf/DH(2011)36 относно Албания, CM/Inf/DH(2009)28 относно Грузия, CM/Inf/DH(2006)19rev3 относно Русия, CM/Inf/DH(2010)25 относно Сърбия.

181. Вж., например, док. CM/Inf/DH(2009)28 относно Грузия, CM/Inf/DH(2007)30 относно Украйна.

182. Вж., например, док. CM/Inf/DH(2011)36 относно Албания, CM/Inf/DH(2006)19rev3 относно Русия, CM/Inf/DH(2010)25 относно Сърбия.

Допълнителни насоки могат да бъдат намерени в други относими текстове на Комитета на министрите и на Европейската комисия за ефективност на правосъдието (СЕРЕ)¹⁸³.

ii. Компенсаторни правни средства за защита

Въпреки че подходът за ускоряване е за предпочитане, Съдът е приел, че държавите могат също да изберат да въведат само компенсаторно правно средство за защита, без това правно средство за защита да се счита за неефективно. Ефективността на такова правно средство за защита зависи от спазването на следните изисквания:

- искът за обезщетение трябва да бъде разгледан в рамките на разумен период от време;
- обезщетението трябва да бъде изплатено бързо и като цяло, не по-късно от шест месеца след датата, на която решението за изплащане на обезщетение става подлежащо на изпълнение;
- процесуалните правила, уреждащи иск за обезщетение, трябва да съответстват на принципа на справедливост, гарантиран с член 6 от Конвенцията;
- правилата относно съдебните разноски не трябва да възлагат прекомерна тежест на страните в процеса, когато техният иск е обоснован;
- равнището на обезщетението не трябва да бъде неразумно в сравнение с присъжданияте от Съда по подобни дела¹⁸⁴.

Налице е силна, макар и оборима презумпция, че прекомерно дългото производство причинява неимуществени вреди. Тази презумпция е особено силна в случай на прекомерно забавяне, от страна на държавата, на изпълнението на постановено срещу нея съдебно решение¹⁸⁵.

---

183. Вж., по-специално, препоръките на Комитета на министрите до държавите-членки Rec (2003)16 относно изпълнението на административните и съдебни решения в областта на административното право, и Rec(2003)17 относно изпълнението, както и насоките на СЕРЕJ за по-добро прилагане на съществуващата препоръка на Съвета на Европа относно изпълнението (док. СЕРЕJ(2009)11REV2).

184. Вж. дело Ivanov, параграф 99.

185. Пак там, параграф 100.

Надзорът на Комитета на министрите върху изпълнението на решенията на Съда очертава някои конкретни аспекти, които могат евентуално да бъдат взети предвид с цел да се гарантира ефективността и на компенсаторните правни средства за защита, по-специално, автоматична индексация и мораторни лихви при забавени плащания¹⁸⁶.

Може да се отбележи, че Съдът оставя голяма свобода на преценка на държавата при организирането на национално компенсаторно правно средство за защита „по начин, съответстващ на нейната собствена правна система и традиции и в съответствие със стандарта на живот в съответната страна“¹⁸⁷. В това отношение Съдът е приел, във връзка с ефективните вътрешноправни компенсаторни средства за защита при прекомерна продължителност на производството, че „ще бъде по-лесно... за националните съдилища да се позовават на сумите, отпускани на национално равнище за други видове щети... и да се основават на своите вътрешни убеждения, дори ако това води до отпускане на суми, които са по-ниски от определяните от Съда в подобни случаи“¹⁸⁸.

Пример за добра практика

■ В Сърбия Конституционният съд привежда през 2012 г. своята съдебна практика в съответствие с тази на Съда в Страсбург, така че да разпорежда на държавата да плаща със собствени средства сумите, присъдени с окончателни съдебни решения срещу публично дружество в процедура по несъстоятелност. В резултат на това Съдът е установил, че конституционната жалба вече представлява ефективно правно средство за защита в такива случаи, докато в миналото се е произнесъл в обратен смисъл¹⁸⁹.

---

186. Вж., например, док. СМ/Inf/DH(2009)28 относно Грузия, СМ/Inf/DH(2006)19rev3 относно Русия, СМ/Inf/DH(2007)30 относно Украйна.

187. Вж. дело *Ivanov*, параграф 99.

188. Вж., например, дело *Apicella c/у Италия*, жалба № 64890/01, решение на Голямото отделение от 29 март 2006 г., параграф 78.

189. Вж. дело *Marinković c/у Сърбия*, жалба № 5353/11, решение от 29 януари 2013 г., параграф 59.

IV. Общи вътрешноправни средства за защита

Общото правно средство за защита в контекста на член 13 от Конвенцията е предназначено за отстраняване на нарушение от публичен орган на право или на свобода по Конвенцията, без прилагането му да е ограничено в определен фактически или правен контекст. Въпреки че член 13 задължава държавите да предоставят ефективни правни средства за защита на „всеки“, чиито права и свободи са нарушени, той не изисква от държавите-страни да предоставят общо правно средство за защита като такова.

Общите принципи, приложими по отношение на въпроса дали вътрешноправните правни средства за защита са ефективни от гледна точка на член 13, се прилагат и по отношение на ефективността на общите правни средства за защита¹⁹⁰. В по-широк смисъл това означава, че общите правни средства за защита трябва да бъдат ефективни, достатъчни и достъпни (вж. още в раздел II по-горе).

Възможно е да се разграничат два големи типа общи вътрешноправни средства за защита: от една страна, възможността за физическите лица в някои държави-страни да се позовават на разпоредбите на Конвенцията пред всеки съд в хода на съдебен спор; и от друга страна, конституционните жалби.

Фактът, че Конвенцията може да се посочва като източник на приложимо право пред няколко или дори пред всички съдилища или трибунали за целите на разглеждането на дадено дело, може да се приема като форма на общо правно средство за защита¹⁹¹. Такава система позволява твърдения за нарушаване на права по Конвенцията да бъдат разглеждани на по-ранен етап от производството, без непременно да е необходимо обжалване пред по-висши инстанции по правни аспекти на Конвенцията, като същевременно решението продължава да подлежи на преразглеждане, при необходимост, от по-висши местни съдилища.

---

190. Вж., например, дело *Sürmeli c/y Германия*, жалба № 75529/01, решение на Голямото отделение от 8 юни 2006 г., параграфи 97-101.

Може да се отбележи, че дори някои други вътрешноправни средства за защита на конституционна или законодателна основа, за които Съдът е установил, че не са ефективни или по които той все още не е имал случай да се произнесе, могат въпреки това да разрешават някои оплаквания за нарушения.

А. Конституционни жалби

В много държави-членки е възможно да се подаде жалба до националния Конституционен съд за защита срещу твърдение за нарушение на право, защитено съгласно националната конституция¹⁹². Освен че предоставя достъп до най-високото вътрешно равнище на обжалване, тази форма на общо правно средство за защита също може да допринесе за осигуряване на последователност или за развиване на тълкуването и прилагането на защитените права на национално равнище, което като цяло води до общо подобряване на тази защита. Чрез своите решения по отделни случаи, които впоследствие стават предмет на жалби пред Съда в Страсбург, Конституционният съд може да участва пряко в съдебния диалог между националното и европейското равнище. Тези два аспекта — предоставяне на правни средства за защита и съдебно разглеждане на най-високо национално равнище на твърдения за

---

191. Правни средства за защита от този тип съществуват, например, в Австрия (поради конституционния статут на Конвенцията в Австрия австрийските власти и съдилища трябва да вземат предвид Конвенцията и съдебната практика на Съда), Ирландия (закон за Европейската конвенция за правата на човека, раздел 3; това правно средство за защита пред Circuit and High Courts е на разположение, когато няма никакво друго, и в този смисъл може да се счита за субсидиарно), Нидерландия (член 6:162 от Гражданския кодекс), Норвегия (закон за засилване на позицията на правата на човека в норвежкото право, 1999 г., раздел 3), Обединеното кралство (закон за правата на човека, 1998 г., раздел 8).

192. Като, например, Босна и Херцеговина, Хърватия, Чешка република, Германия, Латвия, Сърбия, Република Словакия, Словения, Испания и Турция. (Сравнително проучване, проведено от Европейската комисия за демокрация чрез право (Венецианската комисия) през 2008 г. установи, че „конституционните жалби и подобни конституционни правни средства за защита“ съществуват в Албания, Андора, Австрия („частично“), Азербайджан, Хърватия, Чехия, Кипър, Бивша югославска република Македония, Грузия, Германия, Унгария, Лихтенщайн, Черна гора („само за административните въпроси“), Малта, Полша, Руска федерация, Словакия, Словения, Испания, Швейцария и Украйна: вж. док CDL-JU(2008)026, 7 ноември 2008 г.)

нарушения на права по Конвенцията — допринасят за ефективното функциониране на принципа на субсидиарност в рамките на цялостната система на Конвенцията.

Общите правни средства за защита също могат да играят важна роля за осигуряване на ефективна правна защита в случаи, когато не съществува специално правно средство за защита, така че да съответстват на изискването по член 13 от Конвенцията за осигуряване на ефективно правно средство за защита „за всеки, чиито права и свободи (...) са нарушени“ (подчертаването мое). Например, някои държави-членки всъщност използват конституционната жалба като свое вътрешноправно средство за защита при твърдени нарушения на правото на съдебен процес в разумен срок (член 6, параграф 1 от Конвенцията), като изключение от приложимото иначе правило за изчерпване на другите правни средства за защита.

По този начин в редица конституции на държави-членки се предвижда някаква форма на производство по конституционна жалба (или обжалване), при което дадено лице, а в някои случаи, и юридически лица¹⁹³, могат да подадат жалба до националния конституционен съд за това, че действие или бездействие на публичен орган е довело до нарушаване на техните защитени от конституцията права. Такива правни средства за защита са признати за ефективни по смисъла на член 13 от Конвенцията, когато защитените от конституцията права изрично включват или съответстват по същество на права по Конвенцията¹⁹⁴. Съдът е посочил, че „по отношение на правните системи, които осигуряват конституционна защита на основните права и свободи на човека, ...задача на пострадалия индивид е да провери степента на тази защита“¹⁹⁵.

---

193. Като, например, Австрия, Босна и Херцеговина, Чешка република, Латвия, Руската федерация, Словакия, Словения и Турция.

194. По дело *Apostol c/y Грузия* (жалба № 40765/02, решение от 28 ноември 2006 г.) Съдът отбелязва, че нито една от съответните конституционни разпоредби „не предоставя гаранции срещу неизпълнението на задължителни решения, които са най-малкото отдалечено сравними с тези, които са развити в съдебната практика на Съда“ (курсивът е мой; параграф 38).

195. Вж., например, дело *Vinčić и др. c/y Сърбия*, жалба № 44698/06 и други, решение от 1 декември 2009 г., параграф 51.

Ограниченията на правния обхват на такова правно средство за защита може при определени обстоятелства да го направят неефективно по силата на член 13 от Конвенцията. Така например, Съдът е установил, че прегледът от Конституционния съд на индивидуални жалби е неефективен, когато твърдяното нарушение е в резултат не от противоконституционност на приложена правна разпоредба (въпрос, който е в рамките на компетентността на Конституционния съд), а от неправилно прилагане или тълкуване на разпоредба, чието съдържание не е противоконституционно (което е извън неговата компетентност)¹⁹⁶. По същия начин, конституционна жалба може да бъде неефективна като правно средство за защита по смисъла на член 35 от Конвенцията, когато се отнася само до законодателни разпоредби, а не до решения на обикновени съдилища, когато жалбата засяга последните¹⁹⁷.

Конституционните жалби като цяло са субсидиарни: преди подаване на конституционна жалба жалбоподателят трябва първо да е изчерпал достъпните, ефективни правни средства за защита, с които разполага пред обикновените съдилища. Може да има изключения от това правило, например, когато неговото прилагане би довело до сериозни и непоправими вреди за жалбоподателя¹⁹⁸, или при определен вид жалба като тази за прекомерна продължителност на производствата пред обикновените съдилища¹⁹⁹.

Начинът, по който се прилага принципът на субсидиарност, може, обаче, да пречи на ефективността на конституционна жалба по член 13 от Конвенцията. Така например, Съдът е установил, че националното изискване първо да се изчерпи правно средство за защита, състоящо се в допълнително касационно обжалване пред председателя на Върховния съд, е пречка за достъпността на конституционната жалба, когато това правно средство за защита е било неефективно²⁰⁰. По друго дело Съдът констатира, че

---

196. Вж. дело *Savics c/y Латвия*, жалба № 17892/03, решение от 27 ноември 2012 г., параграфи 113-115; също дело *Dorota Szott-Medyńska c/y Полша*, жалба № 47414/99, решение по допустимостта от 9 октомври 2003 г.

197. Вж., например, дело *Rolim Comercial, S.A. c/y Португалия*, жалба № 16153/09, решение от 16 април 2013 г.

198. Изключение от този най-общ тип съществува, например, в Азербайджан, Германия, Латвия, Словакия.

199. Като, например, в Хърватия, Сърбия.

200. Вж. дело *Ismayılov c/y Азербайджан*, жалба № 4439/04, решение от 17 януари 2008 г., параграфи 39-40.

националното изискване за ограничаване на обхвата на конституционната жалба до правни аспекти, защитими пред Върховния съд (в конкретния случай, допустимост на законови основания) „се превърна в реална пречка за разглеждане на оплакванията на жалбоподателя по същество“ от Конституционния съд²⁰¹. Когато Конституционният съд има право на преценка за допускане на жалба при условие че правото е било „грубо нарушено“ със „сериозни и непоправими последици“ за жалбоподателя, поради липсата на достатъчна съдебна практика относно тълкуването и прилагането на тези условия конституционната жалба „[не може] да се разглежда с достатъчна сигурност като ефективно правно средство за защита по делото на жалбоподателя“²⁰².

Най-общо казано, за да се счита за ефективно средство за защита, конституционната жалба трябва да бъде пряко достъпна за физическите лица. По този начин Съдът е отказал да разгледа, например, изключителното конституционно правно средство за защита на разположение в Италия като ефективно правно средство за защита, тъй като само съдията може да сезира конституционния съд *ex officio* или по искане на една от страните: „В италианската правна система физическото лице няма право да се обърне директно към Конституционния съд за проверка на конституционността на даден закон. Само съдът, който разглежда основателността на делото, има право да сезира Конституционния съд по своя собствена инициатива или по искане на някоя от страните. Съответно, такова заявление не може да бъде правно средство за защита, чието изчерпване се изисква по силата на член 35 от Конвенцията“²⁰³.

---

201. Дело *Zborovsky c/y Словакия*, жалба № 14325/08, решение от 23 октомври 2012 г., параграфи 51-54.

202. Вж. дело *Horvat c/y Хърватия*, жалба № 51585/99, решение от 26 юли 2001 г., параграфи 41-44. (NB: Впоследствие хърватското законодателство бе променено, така че в случаи на прекомерна продължителност на производството, независимо от тежестта на нарушението или неговите последици, да могат да се подават конституционни жалби без предварително изчерпване на другите правни средства за защита: вж. дело *Slaviček c/y Хърватия*, жалба № 20862/02, решение по допустимостта от 4 юли 2002 г.).

203. Вж. дело *Immobiliare Saffi c/y Италия*, жалба № 22774/93, решение на Голямото отделение от 28 юли 1999 г., параграф 42. Вж. също, например, дело *I.R.S. c/y Турция*, жалба № 26338/95, 28 януари 2003 г.

От съществено значение е правното средство за защита пред Конституционния съд да гарантира ефективно вземане на решения. Когато съдът се оказва в невъзможност да вземе решение поради липса или неефективност на защитни механизми срещу ситуации на блокиране, като следствие от това „се [ограничава] същността на право[то] на достъп до съд... [и се лишава] жалбоподателят от ефективното му право неговата конституционна жалба да бъде окончателно разрешена“²⁰⁴.

За да може производството по конституционна жалба да представлява ефективно средство за защита по смисъла на член 13 от Конвенцията, то трябва да осигурява и ефективна защита срещу нарушение. За тази цел Конституционният съд може да получи съвкупност от правомощия. Те включват често: обявяване на наличие на нарушение²⁰⁵; отмяна на оспорваното решение, мярка или акт²⁰⁶; когато нарушението се дължи на пропуск, разпореждане на съответния орган да предприеме необходимите действия²⁰⁷; връщане на делото на съответния орган за по-нататъшни действия въз основа на констатациите на Конституционния съд²⁰⁸; разпореждане за плащане на обезщетение²⁰⁹; и/или разпореждане за *restitutio in integrum*²¹⁰.

Тези правомощия трябва не само да съществуват на теория, а да бъдат ефективни на практика. Например, определение на Конституционния съд за ускоряване на производството трябва да има превантивно действие по отношение на нарушенията на правото на съдебен процес в разумен срок чрез действително ускоряване на производството²¹¹.

---

204. Вж. дело *Marini c/y Албания*, жалба № 3738/02, решение от 18 декември 2007 г., параграфи 119-123.

205. Като, например, в Албания, Андора, Армения, Австрия, Белгия, Босна и Херцеговина, Чешка република, Германия, Латвия, Руска федерация, Сърбия, Република Словакия и Словения.

206. Като, например, в Албания, Андора, Армения, Австрия, Белгия, Чешка република, Германия, Сърбия, Република Словакия и Словения.

207. Като, например, в Албания, Чешка република, Сърбия и Република Словакия.

208. Като, например, в Албания, Босна и Херцеговина, Чешка република, Германия, Република Словакия и Словения.

209. Като, например, в Австрия, Босна и Херцеговина и Република Словакия.

210. Като, например, в Република Словакия.

211. Вж., например, дело *Vičanová c/y Словакия*, жалба № 3305/04, решение от 18 декември 2007 г.

Например, жалба относно прекомерната продължителност на производството до конституционен съд, оправомощен не само да обявява нарушения, но и да разпорежда предприемане на необходимите действия, въздържане от по-нататъшни нарушения и предоставяне на подходяща финансова компенсация, ще бъде „ефективно правно средство за защита в смисъл, че може както да предотврати продължаването на твърдяното нарушение на правото..., така и да предостави подходяща правна защита за всяко нарушение, което вече се е случило“²¹². От друга страна, когато правомощията на Конституционния съд се ограничават само до обявяване на противоконституционност и искане до съответния съд да ускори или да приключи производството, без възможност за разпореждане на специфични мерки за ускоряване или за отпускане на компенсация, а действителното въздействие на неговото искане върху последващо производство е несигурно, конституционната жалба може да бъде неефективна²¹³.

Това, обаче, не означава, че когато даден Конституционен съд е оправомощен единствено да установи нарушение и да отмени оспорения акт, производството по конституционна жалба неизбежно е неефективно като правно средство за защита по смисъла на член 13 от Конвенцията. Двустепенният подход, при който жалбоподателят може да поиска възобновяване или преразглеждане по друг начин на производството по неговото дело пред по-долния съд в съответствие с принципите, изложени в решение на Конституционния съд за установено нарушение, може да съставлява ефективно правно средство за защита²¹⁴. Съвкупността от правните средства за защита, предвидени в националното законодателство, може да съставлява ефективно правно средство за защита; като, например, в Република Словакия, в която физическите лица могат да бъдат задължени да подадат конституционна жалба, последвана от заявление за обезщетение по закона за отговорността за вреди, причинени в контекста на упражняване на публична власт²¹⁵.

---

212. Вж. дело *Andrasik и др. с/у Словакия*, жалба № 57984/00 и други, решение по допустимостта от 22 октомври 2002 г.

213. Вж. дело *Sürmeli с/у Германия*, жалба № 75529/01, решение на Голямото отделение от 8 юни 2006 г., параграфи 105-108; *Hartman с/у Чешка република*, жалба № 53341/99, решение от 10 юни 2003 г.

214. Вж. дело *Dorota Szott-Medyńska с/у Полша*, жалба № 47414/99, решение по допустимостта от 9 октомври 2003 г.

215. Вж. дело *Omasta с/у Република Словакия*, жалба № 40221/98, решение от 10 декември 2002 г.

Изискването Конституционният съд да може да разпреди подходящо индивидуално удовлетворение е отразено в разликата между „абстрактни“ конституционни жалби и „специфични“ конституционни жалби. „Абстрактната“ жалба не би позволила, например, на физическо лице да оспори решения на съдилища или на публични органи, които пряко засягат неговите конкретни обстоятелства²¹⁶, или само би дала възможност на Конституционния съд да прегледа конституционността на законите в общ план, а не да отменя или да изменя специалните мерки, приети срещу физическо лице от държавата²¹⁷. „Специфичната“ жалба прави възможно поправяне на нарушенията на правата и свободите, извършени от органи или от длъжностни лица, или още, когато нарушението на гарантираното от Конституцията право е в резултат от намеса, различна от решение, налагане на забрана на съответния орган да продължава да нарушава правото и разпореждане за възстановяване на статуквото, ако това е възможно²¹⁸. Такава конституционна жалба освен това дава възможност да се поправят нарушенията, които са незабавен и пряк резултат от действие или бездействие на орган на съдебната власт, независимо какви са фактите, довели до производството; отмяната на противоконституционен закон води до отмяна на всички окончателни решения, взети от съдилищата или от държавните органи въз основа на този закон²¹⁹.

Пример за добра практика

■ „Правото на индивидуална жалба пред Конституционния съд“ е въведено в турската правна система след измененията в Конституцията от септември 2010 г. Конституционният съд започва да получава заявления по тази разпоредба от 23 септември 2012 г. Съдът е установил, че няма причина да определи това правно средство за защита като по принцип непредоставящо възможност за подходяща правна защита в случаите на жалби по Конвенцията²²⁰.

216. Вж., например, дело *Apostol c/y Грузия*, ор. cit., параграф 40.

217. Вж., например, дело *Vén c/y Унгария*, жалба № 21495/93, решение на Комисията от 30 юни 1993 г.

218. Вж., например, дело *Hartman c/y Чешка република*, жалба № 53341/99, решение от 10 юли 2003 г., параграф 49; дело *Sürmeli c/y Германия*, жалба № 75529/01, решение на Голямото отделение от 8 юни 2006 г., параграф 62.

219. Вж., например, дело *Riera Blume и др. c/y Испания*, жалба № 37680/97, решение по допустимостта от 9 март 1999 г.; дело *Voggenreiter c/y Германия*, жалба № 47169/99, решение от 8 януари 2004 г., параграф 23.

Б. Пряко позоваване на разпоредбите на Конвенцията в рамките на обикновено производство по обжалване

В правните системи, в които Конвенцията е със статут на национално право, тя се прилага пряко от някои или от всички съдилища в хода на обикновените съдебни производства. Това позволява на лица, които претендират, че техните права по Конвенцията са били нарушени от действие или бездействие на публичен орган, да потърсят защита пред всеки национален съд или трибунал, компетентен да разгледа делото. Такъв би бил случаят, например, в монистичните правни системи, в които разпоредбите на договори и резолюциите на организации по международното право, които могат да бъдат задължителни за всички лица по силата на своята същност, стават задължителни с публикуването си. В някои държави-страни Конвенцията също така има предимство пред националното право. В този вид системи пряко приложимите договорни разпоредби като права по Конвенцията подлежат на незабавно изпълнение от съдилищата.

Такива производства се уреждат от стандартните процесуални правила. Съответният съд или трибунал може да приема всякакви решения в рамките на своите правомощия, за да поправи нарушение, като това може да включва или не правото да присъжда обезщетение²²¹; обратно, неговата компетентност може да бъде ограничена само до присъждането на обезщетение²²². Доколкото съответният съд или трибунал не е имал правомощия да отменя закон, неговата констатация, че дадено нарушение се дължи на фундаментална несъвместимост между закон и защитено право, не би имала непосредствени последици за по-широката приложимост на този закон. Съответният съд или трибунал, обаче, може да има правомощието да установи, че въпросният закон е несъвместим със защитеното право; тази компетентност обикновено е ограничена до по-висши инстанции²²³.

Като пример, в Норвегия Конвенцията е включена в националното законодателство със закона от 21 май 1999 г. за засилване на позицията на правата на човека в норвежкото право (Закон за

---

220. Вж., например, *Nasip Uzun c/y Турция*, жалба № 10755/13, решение по допустимостта от 30 април 2013 г.

221. Като, например, в Обединеното кралство.

222. Като, например, в Ирландия.

223. Като, например, в Ирландия, Обединеното кралство.

правата на човека). Съгласно раздел 3 от този закон разпоредбите на включените в него конвенции за правата на човека имат предимство в случай на конфликт с разпоредбите на националното законодателство. Разпоредбите на Конвенцията са пряко приложими и могат да бъдат използвани пряко пред всички норвежки съдилища. Съдът може да прецени дали по дадено дело пред него разпоредба от националното право е в конфликт с разпоредба на Конвенцията за правата на човека, но не е компетентен да обяви разпоредба от националното право за несъвместима по принцип с разпоредбите за правата на човека. По същия начин, съгласно член 152, § 4 от Конституцията на Словакия тълкуването и прилагането на конституционните закони, законите и другите задължителни правни разпоредби трябва да е в съответствие с Конституцията; а по силата на член 154 (в), § 1 съответните международни договори, включително Конвенцията, имат предимство пред законите, ако дават по-широк обхват на конституционните права и свободи. Съчетаното действие на тези разпоредби върху националните органи при прилагането на закона се изразява в това, че Конвенцията и съответната практика на Съда съставляват задължителни тълкувателни насоки с оглед на тълкуването и правната уредба на основните права и свободи, залегнали във втория раздел на Конституцията, като по този начин създават рамка, която не може да бъде надхвърляна в конкретни случаи от такива органи (вж. I. ÚS 67/03).

Примери за добри практики

■ Във Франция Конвенцията има статут на по-висш закон в съответствие с член 55 от Конституцията от 4 октомври 1958 г., който предвижда, че „надлежно ратифицирани или одобрени договори или споразумения след публикуването си имат предимство пред актовете на парламента, при условие, по отношение на всяко споразумение или договор, на прилагането му от друга страна“. Всеки жалбоподател може да се позове пред обикновен национален съд на правата и свободите, провъзгласени в Конвенцията, които имат пряко действие. В резултат на това лицата трябва да представят своите твърдения за нарушения на разпоредбите на Конвенцията пред националните съдилища, за да се даде възможност на последните да предотвратят или, ако е необходимо, да поправят твърдяното нарушение. Жалбоподателят е задължен да представи своите оплаквания относно нарушаването на Конвенцията пред националния съд. В противен случай Съдът приема жалбата за недопустима поради неизчерпване на вътрешноправните средства за защита²²⁴. Този механизъм осигурява

на физическите лица широкообхватни правни средства за защита, които могат да се упражняват в хода на всеки съдебен спор. Подобна система съществува, например, в Австрия благодарение на конституционния ранг на Конвенцията²²⁵.

■ В Швеция Върховният съд е разработил практика, съгласно която могат да бъдат присъдени обезщетения за вреди за нарушения на Конвенцията. Искания за обезщетение за твърдените нарушения на Конвенцията могат да се подават до министъра на правосъдието. Жалбоподател, който е подал искане за обезщетение до министъра на правосъдието, може да заведе такъв иск и до общите съдилища, ако не е удовлетворен от решението на министъра на правосъдието. Също така, такова искане за обезщетение е възможно да се подаде направо до общите съдилища, без да е било подавано до министъра на правосъдието. Съдът е установил, че практиката на Върховния съд и практиката на министъра на правосъдието трябва да се разглеждат като достатъчно сигурни основания, за да се приеме, че днес в Швеция съществува достъпно и ефективно правно средство за защита, чрез което може да се осигури защита във връзка с предполагаеми нарушения на Конвенцията, и че, следователно, от потенциалните жалбоподатели може да се изисква да подадат жалба за обезщетение за предполагаеми нарушения на Конвенцията на национално равнище, преди да се обърнат към Съда²²⁶.

---

224. Вж., например, дело *Segame SA c/y Франция*, жалба № 4837/06, решение от 7 юни 2012 г., параграфи 68 и 71; дело *A.S.P.A.S.& Lasgrezas c/y Франция*, жалба № 29953/08, решение от 22 септември 2011 г., параграф 59.

225. Вж. дело *Tauernfleisch Vertriebs GmbH и др. c/y Австрия и още 21 жалби*, жалба № 36855/06, решение от 12 март 2013 г., параграфи 8, 9, 23 и 24.

226. Вж. дело *Eriksson c/y Швеция*, жалба № 60437/08, решение от 12 април 2012 г., §52, вж. също дело *Berg c/y Швеция*, жалба № 26427/06, решение от 29 ноември 2011 г., и дело *Eskilsson c/y Швеция*, жалба № 14628/08, решение от 24 януари 2012 г.

V. Вземане под внимание на Конвенцията от страна на националните съдилища и трибунали

Всяка високодоговаряща страна по Конвенцията се задължава съгласно член 1 да осигурява правата по Конвенцията на всички в рамките на нейната компетентност и по силата на член 46, да изпълнява окончателните решения на Съда по дела, по които тя е страна. Доколкото Съдът се насърчава да бъде последователен в своето тълкуване на Конвенцията²²⁷, препоръчително е всички клонове на държавата, включително националните съдилища и трибунали, да вземат предвид утвърденото тълкуване на Конвенцията от Съда по дела срещу високодоговарящите страни. Това може да допринесе за предотвратяване на нарушения на Конвенцията. Ефективността на вътрешноправно средство за защита може да бъде значително подобрена, ако то е в състояние да отговори на променящите се тълкувания на Конвенцията от Съда в съответствие с неговата правна теория за живия инструмент, без да се чака това да бъде изрично отразено в констатация за нарушение срещу съответната високодоговаряща страна.

Декларацията от Брайтън подчертава значението на диалога между Съда и националните съдилища и трибунали²²⁸. Това се постига не само чрез срещи между съдиите, а най-вече, чрез обмена на идеи и принципи, изразени в решенията. Ако националните съдилища могат да вземат под внимание принципите на Конвенцията и практиката на Съда, те могат да ги обсъждат в техните решения, а след това Съдът от своя страна може както да оказва влияние, така и да бъде повлиян от този анализ. Това обогатява и разширява действието на ролята на Съда за авторитетно тълкуване на Конвенцията. В Декларацията от Брайтън държавите-страни изразяват своята решителност да улесняват тази връзка²²⁹.

В много правни системи съдът или трибуналът може да разглежда всеки източник на право или тълкуване, по-специално, когато обмисля нов аспект, по който не съществува авторитет в неговата собствена правна

---

227. Вж. параграфи 23 и 25 (в) от Декларацията от Брайтън.

228. Вж. параграф 12 (в) от Декларацията от Брайтън.

229. Вж. параграф 9 (в) iv от Декларацията от Брайтън.

система. Например, съдът може да вземе предвид не само решенията на други съдилища в рамките на същата юрисдикция, а и съдебната практика на международните съдилища и на висшите съдилища и трибунали в други юрисдикции. Ако правата по Конвенцията са включени в националния правен ред — независимо дали чрез специално законодателство или чрез обща конституционна уредба — от националните съдилища и трибунали може да се иска да тълкуват и прилагат тези права. При това обстоятелство е от съществено значение националният съд или трибунал да може да взема предвид съдебната практика на Европейския съд по правата на човека²³⁰, тъй като в противен случай не би могъл винаги да предоставя правилно тълкуване на Конвенцията.

Така например, в Обединеното кралство съд или трибунал, който решава въпрос, възникнал във връзка с правата по Конвенцията, включени в националното законодателство, е длъжен да вземе предвид (без да бъде формално обвързан с) практиката на Съда, което всъщност означава, че националните съдилища и трибунали следват тълкуването на Съда, освен ако не е налице конкретна причина да се отклонят от него²³¹.

---

230. И по аналогичен начин, на Европейската комисия по правата на човека и на Комитета на министрите преди влизането в сила на Протокол № 11 към Конвенцията.

231. В очакване Голямото отделение да бъде сезирано с дело *Al-Khawaja u Tahery c/y Обединеното кралство* Върховният съд на Обединеното кралство в дело *R c/y Horncastle u др.* отказа да сподели съмнението на Голямото отделение по въпроса дали може да има каквито и да било уравновесяващи фактори, достатъчни, за да оправдаят приемането на доказателства по слухове, които са единствено или решаващо основание за осъдителна присъда, като смята, че националното право е спазило правото на справедлив съдебен процес. Върховният съд отбеляза, че докато обикновено би приложил ясно установени от Съда принципи, той може да откаже да последва решение на Страсбург, във връзка с което има съмнения дали Съдът оценява или взема предвид в достатъчна степен аспекти на националното производство. В светлината на решение *Horncastle* Голямото отделение постанови по дело *Al-Khawaja u Tahery*, че приемането на изявление по слухове за единствено или решаващо доказателство срещу ответник не води автоматично до нарушение на член 6, параграф 1, и установи, че правото на Обединеното кралство съдържа строги предпазни мерки, предназначени да гарантират справедливост. В своето съгласувано становище съдия Vratza намира, че това е добър пример за съдебен диалог.

Германският федерален конституционен съд (*Bundesverfassungsgericht*) разглежда връзката между Конвенцията и германското право в няколко съдебни решения, като по този начин ефективно издига практиката на ЕКПЧ и на Съда в Страсбург до равнището на конституционно право. Според Конституционния съд Конвенцията, която официално има обикновен статут съгласно националното право, служи за „помощ при тълкуване“ (*Auslegungshilfe*) на основните права от конституцията и принципите на правата държава. Това не налага схематично привеждане на конституционните предписания в съответствие с тези на Конвенцията, но изисква ценностите на Конвенцията да бъдат вземани под внимание, доколкото това е съвместимо с конституционните норми. Федералният конституционен съд дори е отменил своя собствена съдебна практика в светлината на решения на Съда в Страсбург²³². Подобен подход се възприема от австрийските власти и съдилища.

Съгласно член 93 от Конституцията на Нидерландия международните договори стават задължителни с публикуването си. Член 94 от Конституцията гласи, че законите разпоредби в сила в рамките на кралството няма да бъдат приложими, ако прилагането им е противоречи на разпоредбите на международни договори, които са задължителни за всички лица. Националните съдилища, които се занимават с въпросите на правата на човека, правят това в светлината на Конвенцията, като разглеждат не само решенията на Съда срещу Нидерландия, но и разпоредбите на Конвенцията, и всички *достигания на правото (acquis)* на Съда: правата по Конвенцията следва да се тълкуват в съответствие с тълкуването на Съда²³³.

Върховният съд на Норвегия е заявил в няколко съдебни решения, че националните съдилища трябва да използват същия метод като Съда при тълкуването на Конвенцията, като по този начин вземат предвид неговата практика. Ако има съмнение относно обхвата на решенията на Съда, съдилищата трябва да преценят дали фактите и правото са съпоставими в практиката на Съда и в делото пред националния съд. Същевременно, тъй като е преди всичко задача на Съда да развива Конвенцията, Върховният съд е постановил, че тълкуването на националните съдилища не трябва да бъде толкова динамично,

---

232. Превантивно задържане, решение от 4 май 2011 г., № 2 BvR 2365/09, на адрес www.bundesverfassungsgericht.de.

233. Подобни системи съществуват, например, в Гърция и в Швеция.

колкото тълкуването на Съда. Всъщност, разработената от Върховния съд практика означава, че националните съдилища следват съдебната практика на Съда.

Когато национален съд или трибунал е призован да тълкува разпоредба на националното законодателство, той може да допринесе за избягване на нарушение, ако може да вземе под внимание всички изисквания на Конвенцията, както са тълкувани от Съда, при избора между алтернативни тълкувания. Националните съдилища могат да бъдат оправомощавани да правят това в различна степен. В много правни системи, например, съществува презумпция, че когато дадена правна разпоредба е двусмислена, то при липса на доказателства за обратното може да се предположи, че законодателят не е имал намерение да постави въпросната държава в ситуация на нарушение на нейните задължения по Конвенцията. В някои правни системи²³⁴ дори е възможно националният съд или трибунал да не се съобрази с тълкуването, което в противен случай би било дадено на правна разпоредба, ако сметне, че то би било несъвместимо с правата по Конвенцията, и вместо това да го замени с тълкуване, което ограничава действието на въпросната разпоредба или включва допълнителни уточнения или гаранции. Това може да доведе до тълкуване на правото, съвместимо с Конвенцията. Съществуват особени обстоятелства, при които производствата или решенията на националните съдилища и трибунали могат сами по себе си да съставляват нарушения на Конвенцията. Това може да бъде избегнато, ако самите национални съдилища и трибунали могат да вземат предвид принципите на Конвенцията, както са тълкувани от Съда в неговата практика.

Например, швейцарският федерален трибунал, с цел да изпълни задълженията си по член 13 от Конвенцията, се е обявил за компетентен да разглежда жалби, за които няма правно средство за защита в рамките на съответното федерално право²³⁵. Подобен подход е възприет от Върховния съд на Австрия²³⁶.

---

234. Например, в Австрия, Дания, Естония, Финландия, Латвия, Нидерландия, Норвегия, Швейцария, Турция, Обединеното кралство.

235. Вж. дело *Xhavit Haliti c/y Швейцария*, жалба № 14015/02, решение от 1 март 2005 г.; също, дело *Linnekogel c/y Швейцария*, жалба № 43874/98, решение от 1 март 2005 г., параграфи 35-38.

236. Решение от 23 октомври 2007 г., 110s 132/06f.

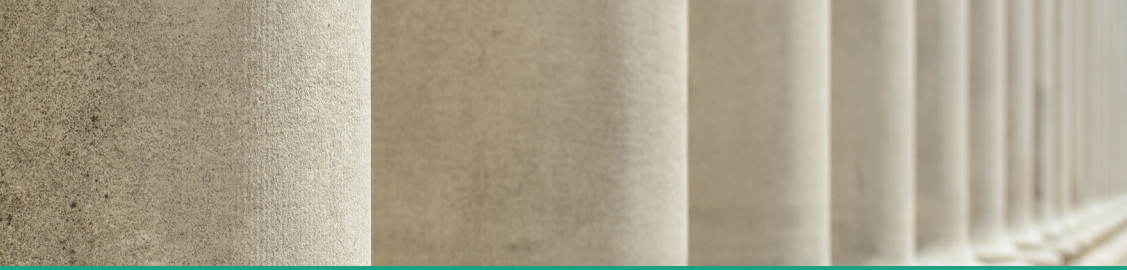
За Съда е достатъчно съответните права по Конвенцията да са изтъкнати в хода на националното производство, за да приеме, че даден жалбоподател е изчерпал вътрешноправните средства за защита. Възможно е, обаче, страна в производството да иска да насочи вниманието на съда или трибунала към конкретен аспект от Конвенцията или от практиката на Съда, и може да бъде задължена при това да спазва националната съдебна процедура, но всяка пречка би трябвало да е необходима и пропорционална в конкретните обстоятелства. Национален съд или трибунал може да не разгледа такъв въпрос, ако вниманието му не бъде насочено към него от страна в производството.

В много национални правни системи не е необходимо страната в производството да осигурява превод на решение на Съда, посочено в националните производства. В някои държави-членки, обаче, от страната в производството може да се изисква да предостави превод на решението, но никое такова изискване не следва да води до прекомерна тежест за жалбоподателя.

Когато страната в производството иска в рамките на производството да се позове на Конвенцията или на практиката на Съда, правото на равни процесуални възможности на другите страни в производството трябва да бъде спазено.

Например, в Нидерландия не е необходимо на националния съд да се предоставя превод на решение на Съда. Въпросите, свързани с решенията на Съда, могат да бъдат изпращани до т.нар. координатори по европейско право („GCE“), каквито има във всеки съд и които отговарят за информиране на своите колеги за съответните развития в съдебната практика на европейските съдилища.

www.coe.int